

גולה וארץ-ישראל

סוציאליזם שמרני?
פארווערטס והקואליציה הפלוטוקרטית-רדיקלית,
ניו-יורק 1897–1917

אהוד מנור

[...] כבוד הרבנים הגאונים יושבי כסאות למשפט נ"י וכבוד הפרנסים והמנהיגים אשר בארצות רוסיא פולין וליטא. הנה נדרשתי לאשר שאלוני [...] בדבר נחוץ מאד לטובת אחינו בני ישראל.

מראשית שנת תרמ"א אשר היתה שנת צרה ומצוקה במדינתכם ועד עתה ברחו מאחינו אשר בארצכם כמה וכמה אלפים [...] מאז ועד עתה אנחנו בני ישראל עשינו כל אשר היה לאל ידנו לעשות למען תת מחיה לאשר אין נכון לו; אך מעתה גדל עד למעלה ראש מספר האומללים [...] והיה כאשר ינוס איש מפי הארי ופגעו הדוב [...] אחיכם בניכם ובנותיכם אשר נמלטו היו כאילים אשר לא מצאו מרעה ולדאבון נפשנו הם נפוחי כפן [...] קשה עליהם פרנסתם [...] ויש אשר עוברים על דעת קונם מעוני ומרוב עבודה [...] דעו רבותי כי רצוננו להמציא מחיה ופרנסה לכל עני ועני הבא בשער העיר הזאת אך אי אפשר [...] רבים הם המאמינים כי כל אבני חוצות עיר לונדון אבני חפץ והוא המקום אשר שם הזהב. אוי ואבוי, לא כן הדבר [...] לכן אשאל ממעלתכם שתבקשו מכל מורה צדק לעדתו כי יואל לדרוש בבהכ"נ ובבה"מ לפרסם הרעה אשר מוצאה את אחינו אשר באו הנה ולהזהירם מעלות למדינת בריטניא, כי עליה זו ירידה היא [...]

נתן אדלר הכהן, הרב הראשי באנגליה¹

בתקופת השיא שבין ה'27 באפריל ל'12 ביולי 1882, השתמשו מורשי 'קרן עירית לונדון' ב-31 ספינות קיטור כדי לשלח לקנדה ולארצות-הברית 4422 מבוגרים, 1325 ילדים, ו-527 תינוקות. אנשים אלה הועברו לאמריקה, כשם שוועדות הסעד ביבשת אירופה הפנו אותם לאנגליה. [...] אחרי עשר שנים של הגירה אינטנסיבית אכן הבינו

1. המליץ, 28, 287 (30.12.1888), עמ' 2932-2933.

באנגליה שתנועת ההגירה גוברת ולובשת ממדי ענק. [...] שום מוסד ציבורי לא היה מסוגל לבלום את ההגירה [...] ועידה יהודית בינלאומית על נושא ההגירה שנערכה ב-1891, לא קידמה את העניינים, כי נציגי כל קהילות המערב הבהירו את חוסר-רצונם לקלוט מהגרים [...]?

מבוא

בקטע הקצר המצוטט לעיל מקופלות תולדות עם ישראל ברבע האחרון של המאה ה-19 וברבע הראשון של המאה ה-20: הופעתה של 'השאלה היהודית', שביטוייה המובהקים ביותר היו התפוררותו של סדר הדברים המסורתי, התרוששותם הכלכלית של יהודים רבים ותנועת ההגירה ההמונית מערבה. גורמים שונים ניסו להתמודד עם 'השאלה היהודית'. קודם כול אלה היו גורמים שראו עצמם מחויבים או מוסמכים לעשות כן, כלומר הרבנים ויהודי הממון, ומאוחר יותר גורמים שניתן לכנותם 'עממיים'. אמנם גורמים 'עממיים' אלה אינם נזכרים במפורש בקטע המצוטט לעיל, אך כשלונה של הדרך הפילנטרופית – בדמותן של 'ועדות הסעד' וחמלתו של הרב הראשי – היה חייב להביא בעקבותיו נסיונות אחרים, פוליטיים יותר במהותם, לפתרונה של 'השאלה היהודית'.

ואמנם, הנסיונות ה'עממיים' להתמודד עם 'השאלה היהודית' צמחו בפריפריה של הציבור היהודי, כהגדרתו של מיכאל גרץ. כלומר, הם לא באו מקרב חוגי הפרנסים או הרבנים שנשארו בעול הנהגה עד לסופה של המאה ה-18.³ תהליך עלייתם של גורמי הנהגה 'עממיים' היה אטי, קודם כול מכיוון שבמאה ה-19 בלט עדיין מקומם של 'יהודי הממון' שיהודים ולא-יהודים כאחד ראו בהם דובריו ונציגיו של הציבור היהודי.⁴ עם זאת, בד בבד עם התעצמות כוחה של הפלוטוקרטיה היהודית, הלכו והתגבשו קבוצות מנהיגות 'עממיות' חדשות – אידאולוגים, סופרים, אנשי הגות, משפטנים, עיתונאים וכדומה.⁵ שלא כ'יהודי הממון', שנטו בדרך-כלל לשמרנות פוליטית בדומה לשכבה המקבילה להם

2. אריה גרטנר, 'המהגר היהודי באנגליה בשנים 1870-1914', בתוך: אריה גרטנר (עורך), יהודי אנגליה בעת החדשה, ירושלים תשמ"א, עמ' 118, 128.
3. מיכאל גרץ, הפריפריה היתה למרכז: פרקים בתולדות יהודי צרפת במאה ה'ט': מ'סן-סימון ועד לייסוד 'כל ישראל חברים', ירושלים 1982, עמ' 7-12.
4. גרץ מראה שהמונח 'רוטשילד' – מלך היהודים' רווח בצרפת כבר בשנות השלושים של המאה ה-19, בפי אנטישמים ויהודים כאחד. שם, עמ' 75-82.
5. בלשוננו של יעקב כ"ץ: 'בעל החלכה נעלם מן האופק ולא התיאולוג הופיע אלא ההיסטוריון והפילוסוף...'. ראו: יעקב כ"ץ, היציאה מן הגטו: הרקע החברתי לאמנציפציה של היהודים, 1870-1770, תל-אביב 1985, עמ' 206. וראו: פנחס מדינג, 'הפוליטיזציה של החיים היהודיים במאה העשרים', בתוך: יהודה ריינהרץ, יוסף שלמון וגדעון שמעוני (עורכים), לאומיות ופוליטיקה יהודית: פרספקטיבות חדשות, ירושלים תשנ"ז, עמ' 189-200.

בציבור הכללי, גורמי ההנהגה ה'עממיים' פעלו לארגון מחודש של הציבוריות היהודית בהשפעתן של שתי מטא-אידאולוגיות של שחרור – לאומיות וסוציאליזם – בשלבם מרכיבים שונים שלהן בדרכים רבות. כפי שהראו לויז, פרנקל ואחרים, בכל מקום שיהודים היגרו אליו ברבע האחרון של המאה ה-19 הוקמו תנועות וארגונים שהתבססו באופן כזה או אחר על אחת משתי התורות החברתיות האלה או על שתיהן.⁶

בכל מקום שהגיעו אליו מצאו המהגרים פלוטוקרטיה יהודית. יחסם של היהודים הוותיקים למהגרים היה פילנתרופי, ובצד הרצון להגיש סעד הם ביקשו לשמר עד כמה שניתן את מערך היחסים שאפיין את הקהילה המסורתית – קרי: הגמוניה של בעלי המאה – ולהשאירו על מכונו, גם אם היו מודעים לשינויים שנדרשו עקב התמורות הדמוגרפיות העצומות. איל ההון היהודי ג'ייקוב שיף, שהיה ליהדות אמריקה מה שבית רוטשילד היה ליהודי אירופה, כתב לעמיתיו בעיצומה של ההגירה ההמונית: 'מאז 1881 צמחה בארצות-הברית יהדות חדשה [...] [ולכן] יש הכרח בהשגת אמונם של "היהודים החדשים" הללו לשם קיומו של גוף ייצוגי כלשהו'.⁷ בכותבו על הצורך להקים 'גוף ייצוגי' לא התכוון שיף לגוף המתנהל באופן פוליטי ודמוקרטי, ובכותבו על 'ההכרח בהשגת אמון' גם לא התכוון לתמיכה שתושג בקלפי. כוונתו וכוונת יד'ימינו, עורך-הדין לואי מרשל, היתה להמריץ את עמיתיהם למעמד לנקוט צעדים שיבטיחו את בלימת הדמוקרטיזציה 'הטבעית', שנגזרה ממספרם העצום של המהגרים ומעוצמת הבעיות שנאלצו להתמודד עמן בסביבתם החדשה. אילו היה הדבר תלוי בשיף ובמרשל, ציבור המהגרים – גדול ככל שהיה – היה אמור להוסיף ולראות בהם את הגורם המוסמך לטפל בנגזרותיה המקומיות והמרוחקות כאחד של 'השאלה היהודית'.⁸ ואמנם, רוב המהגרים, למרות השינוי הדרמטי שעשו בחייהם על-ידי ההגירה לאמריקה, הוסיפו לאמץ את הדפוס הארגוני-חברתי המסורתי שהכירו ב'תחום המושב', ולפיו ה'פרנסים' (פרנסי הקהילה) – גם במהדורתם המודרנית – אמורים לדאוג להם במישור האישי ובמישור הציבורי כאחד.

בקרב הגורמים ה'עממיים', שהגיעו לאמריקה חדורי מודעות ציבורית וקראו תיגר על סדר הדברים המסורתי או הנאו-מסורתי, בלט מקומם של חברי מפלגת הבונד ('הבונדיסטים'), שקמה בוויילנה בשלהי 1897. עם זאת, פעילותם של הבונדיסטים באמריקה היתה שונה

6. פרנקל, נבואה ופוליטיקה: סוציאליזם, לאומיות ויהודי רוסיה, 1862-1917, תל-אביב 1989.
 7. ראו: Moses Rischin, 'The Early Attitude of the American Jewish Committee to Zionism, 1906-1922', *American Jewish Historical Society (=AJHS)*, 49 (March 1960), p. 191
 8. על-פי הגדרתו של גרץ, 'הצהרתם העקרונית' של הפלוטוקרטים, או 'היהודי האמנספיציה' במונחיו, היתה 'לא להרים מחיצות בין יהודים לנוכרים [...] אדרבה, להפילן ביקשו למען אינטגרציה שלמה' (הפריפריה היתה למרכז, עמ' 1). וראו: אריה גרטנר, הישוב היהודי בארצות הברית מראשיתו ועד ימינו, תל-אביב 1980, עמ' 98. לביטויים מובהקים של עמדת שיף ומרשל בסוגיה זו ראו למשל: Cyrus Adler (ed.), *Jacob H. Schiff: His Life and Letters*, 2, New York 1928, pp. 161-162; Charles Reznikof (ed.), *Louis Marshall Champion of Liberty: Selected Papers and Addresses*, Philadelphia, PA 1957, pp. 808, 814-815

מפעילותם בריכוזים העירוניים של מזרח אירופה.⁹ ועוד: לא כל מי שזיהה עצמו בניו-יורק כ'סוציאליסט דובר יידיש' היה בעברו חבר הבונד, שכן רבים מהסוציאליסטים היהודים הגיעו לחופי אמריקה בגלי ההגירה הראשונים, כלומר בשנות השבעים והשמונים של המאה ה-19; ואילו רוב הבונדיסטים הגיעו לאמריקה לאחר מהפכת 1905 ומצאו בה ארגונים ומוסדות של פועלים ושל סוציאליסטים יהודים, שכוננו 'תנועת הפועלים היהודית' (Jewish Labor Movement). ארגונים ומוסדות אלה פעלו באותם תחומים – עבודה, תרבות, חברה ופוליטיקה – אך לא תמיד בתיאום זה עם זה.¹⁰ הסוציאליסטים היהודים ניסו להתוות את דרכם של ארגונים שונים אלה, אך בהצלחה חלקית בלבד. חולשתם המרכזית באמריקה הייתה בתחום העבודה, ובכך נבדלו מארגונים דומים באירופה. כבואם להנהיג את הפועלים היהודים ניצבו הסוציאליסטים היהודים בניו-יורק לפני קושי שהיה טמון בראש ובראשונה באיגודי העובדים. איגודים אלה היו בעלי אופי נזיל, שכן קשה היה לארגן פועלים שעבדו לפרנסתם ב'סדנאות היוזע' 14 ו-16 שעות מדי יום ביומו, לא יותר מתשעה חודשים בשנה, בעבודות שפער השכר ביניהן היה גדול מאוד, ומשום כך ניהלו תחרות קשה על שכר ועל תנאי עבודה. ושנית, מרבית הפועלים היהודים עבדו בענפים שייצרו מוצרי צריכה מתכלים, תופעה שמשקיפים בני הזמן וחוקרים כאחד הגדירו 'אנומליה'.¹¹

9. סקירה טובה של תולדות הבונד עד 1905 ראו: Henry J. Tobias, *The Jewish Bund in Russia*, Stanford, CA 1972. ראו גם: צבי ברזלי, תנועת 'הבונד' בפולין בין שתי מלחמות העולם, ירושלים 1994, עמ' 11-26.
10. ראו: Melech Epstein, *Jewish Labor in the United States: An Industrial, Political and Cultural History of the Jewish Labor Movement*, vol. 1: 1882-1914; vol. 2: 1914-1950, New York 1950; דוד פרודזון, 'השתלבותה של תנועת העבודה היהודית הממוסדת באמריקה בחיים היהודיים הציבוריים: 1882-1924', עבודת גמר לתואר מוסמך, אוניברסיטת תל-אביב 1976.
11. הקושי לארגן את 'תנועת הפועלים היהודית' ראוי למחקר נפרד. לכאורה נחקר נושא זה לעומקו ולרוחבו, כדברי בארון: 'ההיסטוריה של יהודים באיגודי פועלים ובתנועת העבודה [...] הוא] אחד התחומים בהיסטוריה הכלכלית היהודית באמריקה שנחקר חקירה מעולה [...] ביבליוגרפיה מלאה [של תחום זה ...] היתה תופסת ספר עב כרס'. שלום בארון, במבחן החירות: פרקים בתולדות יהדות אמריקה, תרגום לא ידוע ירושלים ותל-אביב 1977, עמ' 20, 276. והשוו: קימי קפלן, 'הרב יעקב יוסף, הרב הכולל ליהודי ניו-יורק: היבטים חדשים', *Hebrew Union College Annual (=HUCA)*, 67 (1996), עמ' א. אין ספק שתנועת הפועלים היהודית זכתה להתייחסות, אך מחקרים מעטים עסקו בקושי לארגן את התנועה הזאת, דבר שהיה ברור כבר לבני הזמן, כפי שניתן להתרשם ממחקרים שונים, כגון: John R. Commons *Trade Unionism and Labor Problems*, Boston, MA 1905 (ed.). מחקר זה התבסס בין השאר על דוח שהציג קומונס בנושא לפני הקונגרס האמריקני כבר ב-1898. ראו: Epstein, *Jewish Labor in the United States*, 1, p. 325. על 'האנומליה' עמדו כמובן גם בני הזמן היהודים. ראו למשל: בר ברוכוב, ההתפתחות הכלכלית של העם היהודי, תל-אביב תשי"ג, עמ' 11-12, 19-21; השו: אריה טרסקובר, תולדות תנועת העובדים היהודית, ורשה 1929, עמ' 3-7; שמואל אייזנשטאט, פרקים בתולדות תנועת הפועלים היהודית, תל-אביב 1970, עמ' 47; שמעון דובנוב, דברי ימי עם עולם, תל-אביב תשי"ב, עמ' תשנ. השוו מחקרים מוקדמים אלה למחקרים בימינו: דניאל גוטוויין, 'פרולטריוציה ופוליטיזציה – ברוכוב ומגמות בהתפתחותה של תיאוריית האי-פרולטריוציה', שבות, יד (1990), עמ' 141-186. גם

ה'תעשייה' היהודית המבוזרת ועתירת התחרות הפנימית לא עודדה, בלשון המעטה, את תנועת העבודה האמריקנית הכללית להגיש סיוע ארגוני לאיגודים היהודיים.¹² לא בכדי שמר ארגון 'פדרציית העבודה האמריקנית' (American Federation of Labor = AFL) מרחק מתנועת הפועלים היהודית. לטענה כאילו נבע הדבר מאנטישמיות אין בסיס של ממש, שכן בראש ה-AFL עמד היהודי סמואל גומפרס. במקום זאת, יש לראות באותה 'אנומליה' את ההסבר להתרחקות ה-AFL מהאיגודים היהודיים, שכן האחרונים התאפיינו כאמור במעורבות יתר בתעשייה הקלה, בעוד האיגודים חברי ה-AFL התרכזו בתעשייה הכבדה. להבדל זה היתה משמעות פוליטית רבת-משקל, שנבעה מן העמדה האסטרטגית שנקטו פועלי הפלדה – לעומת עמדתם השולית יחסית של החייטים. ובכל מקרה, מנקודת המבט של הסוציאליסטים היהודים, גם אילו היה ה-AFL מתייחס בשוויון לאיגודים היהודיים – ואין לשכוח ששיתוף-פעולה נקודתי התקיים בין שני הגורמים למרות האמור לעיל – לא היה בכך משום מנוף להגברת השפעתם, בשל נטייתם האידאולוגית. נטייה זו הרי עמדה בסתירה לגישת ה-pure and simple (פשוט וטהור) שנקט ה-AFL, גישה שנגזרה ממנה א-מפלגתיות ואנטי-אידאולוגיות, לפחות בממד ההצהרה והדימוי הציבורי.¹³

גם בתחומי חברה ותרבות לא היה לסוציאליסטים היהודים יתרון שהבטיח הצלחה מרשימה במיוחד: בתחומים אלה פעלו בקרב המהגרים – לצד מוסדות פילנתרופיים שניהלו בייעילות אנשי מקצוע נתמכי-פלוטוקרטיה – מאות ארגונים שונים שמקורם 'עממי' ובראשם בתי-כנסת ו'לאנדסמאנשאפטס'.¹⁴ גם בתחום התרבותי פעלה רשת עצומה של ארגונים שונים,

פארווערטס הקדיש לנושא תשומת לב רבה: כל אימת ששביתה הסתיימה בהצלחה, הפצירו ראשי האיגודים בתביהם, מעל דפי העיתון, להוסיף ולשלם דמי חבר, עדות לכך שהנטייה הרווחת אצל החברים מן השורה היתה להתגייס למאמץ מרוכז וזמני בלבד. ראו למשל: פארווערטס, 3.9.1910, עמ' 1; Hyman Berman, *Era of the Protocol: A Chapter in the History of the International Ladies' Garment Workers Union, 1910-1916*, New York 1956; אהוד מנור, 'הפארווערטס': עיתונות, סוציאליזם והפוליטיקה היהודית בניו יורק, 1897-1917, חיבור לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת חיפה 2000, עמ' 155-188.

12. אין במונח 'איגודים יהודיים' משום הוראה שכל הפועלים המאוגדים בו היו יהודים או שמוצא יהודי היה תנאי כניסה, אלא אך ורק לעובדה שרוב חברי האיגודים הללו היו יהודים. להלן אמשך בכינוי 'איגודים יהודיים' ללא תוספת מרכאות.

13. ראו: אירוויין ילוביץ, 'מהגרים יהודים ותנועת הפועלים האמריקנית, 1900-1920', בתוך אריה גרטנר ויונתן סרנה (עורכים), יהודי ארצות-הברית, ירושלים 1992, עמ' 259-289. מסקנתו של ילוביץ, כי יש להמשיך ולחקור את היחס בין ה-AFL לתנועת הפועלים היהודית על-פי 'המצב בכל מקצוע', מחוקת גם היא את שלילת האנטישמיות כגורם מסביר. ב'פשוט וטהור' התכוון גומפרס להתמקדות מוצהרת בשכר ובתנאי עבודה בלבד, ללא שמץ של רטוריקה מתקנת עולם. ראו: ארנון גוטפלד, 'תנועת העבודה האמריקנית: מנידוי לשותפות', בתוך: ארנון גוטפלד (עורך), החוויה האמריקנית, תל-אביב 1986, עמ' 217-234.

14. לאנדסמאנשאפטס – ארגונים חברתיים על בסיס מוצא משותף. Daniel Soyer, 'Landsmanshaftn and the Jewish Labor Movement: Cooperation, Conflict, and the Building of Community', in: Jeffrey S. Gurock (ed.), *American Jewish History*, vol. 3, *East European Jews in America, 1880-1920*, New York and London 1998, pp. 891-913

מתאטראות ועד מועדוני תרבות. נוסף על כך, ומיותר לציין, בסביבה דינמית כמו זו הניו-יורקית רק השפה היתה עשויה לשמש מחסום – לא בכל מקרה וגם אז באופן זמני בלבד – בפני המהגרים שרצו לספק את צורכיהם החברתיים-תרבותיים בשוק האדיר שהציעה עיר זו. תחום שהיתה בו לסוציאליסטים היהודים הצלחה יחסית היה התחום הפוליטי: רבים מהם תפסו עמדות מפתח בסוציאליזם האמריקני המאורגן, הן ב־Socialist Labor Party בהנהגת דניאל דה ליאון, הן ב־Socialist Party [SP], המפלגה שהנהיג יוג'ין דבס.¹⁵ עם זאת, גם בתחום זה לא היה להם יתרון רב, שכן במפלגה הסוציאליסטית בעלת הפריסה הלאומית הרחבה יחסית הם יכלו לתפוס מקום של שותפים שווים במקרה הטוב, או של שותפים זוטרים במקרה השכיח.

וכך, התחום היחיד שבו יכלו הסוציאליסטים היהודים לנהל מדיניות עצמית היה תחום האמונות והדעות, ומטבע תחום זה, הם מצאו את העיתונות ככלי מרכזי לנסיונות להשפיע על תנועת הפועלים היהודית.

בארצות-הברית בכלל ובניו-יורק בפרט, העיתון הסוציאליסטי הבולט ביותר היה פארווערטס. בכוונתי להראות שעיתון זה אמנם נשען על התורה הסוציאליסטית ועל המורשת הפוליטית של הבונד, כלומר הוא נשא עמו ב'עממיותו' הבטחה של פוליטיקה יהודית חדשה, אך בפועל הוא היה גורם ציבורי שמרני, בניגוד לדימוי הציבורי שטיפח ושהוסיפו לטפח דורות של חוקרים במשך עשרות שנים.

שמרנות-למעשה של פארווערטס באה לידי ביטוי בשני ממדים: תכנים ומעשים. התכנים התבססו על רטוריקה רדיקלית טהרנית, כמו גם על סגנון צעקני, ובכך הם הרחיקו את ציבור הקוראים מדיון פוליטי ממשי, אשר מבוסס על דיון שיטתי המזמין התלבטות בין הלופות מעשיות. המעשים התאפיינו בשיתוף-פעולה שקיימו מנהיגי פארווערטס עם הפלוטוקרטיה היהודית, בשורה של פרשיות ותהליכים שעיצבו למעשה את הציבוריות היהודית החדשה.

ה'קואליציה' הזאת בין גורמים 'עממיים' לגורמים מן המעמד הגבוה – 'קואליציה' האומרת דרשני מנקודת מבט סוציאליסטית ופלוטוקרטית כאחד ולכן דורשת הסבר שעד כה אינו מצוי במחקר – התבססה בעיקר על שלילה שיטתית וחרिפה של הלאומיות היהודית בכלל ושל הצינונות בפרט. הטענה המשותפת לפלוטוקרטיה ולסוציאליסטים היהודים כאחד היתה שציבור המהגרים היהודי חייב להימנע מבלדנות. משום-מה בחרו הסוציאליסטים והפלוטוקרטים היהודים להצביע על הלאומיות בכלל ועל הלאומיות הפוליטית בפרט כעל מרשם בדוק לבלדנות. הצינונות הוצגה בפי מתנגדיה כבלדנות וראקציונית, אך כל גורם נקט רטוריקה שונה: הסוציאליסטים שללו את 'הבלדנות הלאומית' מאחר שזו פוגעת לדעתם במהלך המהפכני הפרולטרני הכלל-עולמי, ואילו הפלוטוקרטים שללו אותה מאחר שהיא פוגעת לדעתם בסיכויי האמריקניזציה של המהגרים היהודים.¹⁶

15. על תולדות הסוציאליזם בארצות-הברית ראו: David Shannon, *The Socialist Party of America: A History*, New York 1955

16. יש להדגיש שבמונח 'אמריקניזציה' מקופלות הוראות שונות ומנוגדות, ודרכים רבות ומנוגדות אף הן העונות למטרה של השתלבות מהגר כלשהו בסביבתו החדשה. דיון קלאסי בסוגיה זו ראו: Milton M.

מאמר זה יתמקד ביחסו השלילי של כתב העת פארווערטס לציונות, ויציע לראותו כבסיס שאפשר לסוציאליסטים היהודים שמצאו בעיתון אכסניה, ולאליטה הפלוטוקרטית ששיתפה פעולה עמו, לשמר את מעמדם בציבוריות היהודית בניו-יורק. מבנה המאמר הוא כדלקמן: לאחר תיאור תמציתי של תולדות העיתון ושל תולדות חייו של עורכו הידוע אייב קאהאן, יידונו פרשיות שפעולתה של 'הקואליציה' הנדונה באה בהן לידי ביטוי. זו פעלה ביחס לגורמים אחרים בציבור היהודי, ואת העמדות האידאולוגיות של מרכיבי 'הקואליציה' מציע מאמר זה לבחון בהקשר של מעשיהם של הסוציאליסטים ושל הפלוטוקרטים היהודים. כאמור, ככל שהדברים נוגעים בפארווערטס, שביטא למעשה את עמדתם של הסוציאליסטים היהודים, ככוונת המאמר לחשוף פער גדול מדי שהתקיים בו בין הרטוריקה הרדיקלית והאידאולוגיה המשחררת שלו ובין המעש והפוליטיקה השמרניים שלו. מבחינה כרונולוגית יתחלק הדיון לשתי תקופות: לפני שנת 1903 ואחריה, פריוודיזציה שאמונים עליה רבים מאלה שעסקו בתולדות פארווערטס, והיא עולה גם בקנה אחד עם פריוודיזציות רלוונטיות אחרות.¹⁷

גליונו הראשון של פארווערטס ראה אור בניו-יורק ב־22 באפריל 1897, בתקופה שנסודו עיתוני מהגרים רבים, אך מרביתם לא הצליחו להחזיק מעמד אלא תקופות קצרות. פארווערטס, שנולד בעטיו של מאבק פנימי בשורות הסוציאליסטים היהודים,¹⁸ שהתארגנויות שונות שלהם קרמו עור וגידים כבר בשנות השמונים של המאה ה־19, ידע כמה שנים קשות מבחינה ארגונית ופיננסית. לקראת 1903, עם התגברותה של ההגירה היהודית לאמריקה, הצליח העיתון להתייצב. בסוף העשור הראשון לקיומו היתה תפוצתו היומית כ־72 אלף עותקים ועד 1915 היא טיפסה לתפוצת שיא של כ־200 אלף עותקים ביום.¹⁹ נתונים אלה יש

Gordon, *Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion, and National Origins*, New York 1964

17. נחשבת כשנת מפנה בתולדות ההגירה היהודית ובתולדות היישוב היהודי בארץ-ישראל. בהקשרו של פארווערטס, בשנה זו שב קאהאן למערכת העיתון, משום הזעזוע שעוררו בו אירועי קישינב, לדבריו. ראו: מנדל אשעראוויטש, 'די געשיכטע פון "פארווערטס" פון 1897 ביז 1947', כתב יד בספרייה העירונית של ניו-יורק; יוסף חייקין, 'יידישע בלעטער אין אמעריקע, ניו-יורק 1946, עמ' 120; הלל ראגאף, דער גייסט פון 'פארווערטס' – מאטעריאלן צו דער געשיכטע פון דער אידישער פרעסע אין אמעריקע, ניו-יורק 1954, עמ' 29; Epstein, *Jewish Labor in the United States*, vol. 1: 22.4.1927, 22.4.1922, 22.4.1917, פארווערטס, וראו: *J. 1882-1914*, p. 325.

18. על הפילוג שהביא להקמת פארווערטס ראו: משה שטרקמן, 'צו דער געשיכטע פון דער יידישע סאציאליסטישער פרעסע אין אמעריקע', יווא בלעטער: הודש שריפט פון יידישן וויסנשאפטלעכן אינסטיטוט, 4-5 (דצמבר 1932), עמ' 354-387; פרנקל, נבואה ופוליטיקה, עמ' 519-520; מנור (לעיל הערה 11), עמ' 31-64.

19. פארווערטס נהג לפרסם את תפוצתו היומית בראש העמוד הראשון. המקור לנתונים היה לשכת המפרסמים של העיר ניו-יורק, שמבחינת העיתון – ולא רק מבחינתו כמוכּן – היתה מקור אמין ומוסכם. בראש הגיליון של 26 במאי 1907 פורסם צילום של האישור מטעם לשכת המפרסמים, ולפיו 'תפוצת ה"פארווערטס" ב־90 הימים האחרונים עמדה על 72,353 עותקים ליום'. בעניין הנתון של 1915 ראו: פארווערטס, 1.7.1915, עמ' 1.

לקשור כמובן להגירה היהודית ההמונית באותן שנים: ב־1906 הגיעו לחופי ניו־יורק יותר מ־150 אלף יהודים,²⁰ אך קצב הגידול בתפוצה היה מהיר משיעור ההגירה. בשנותי הראשונות התנהל במערכת העיתון מאבק על דרכו הרצויה: חברים רבים ראו בדמיונם את פארווערטס כעיתון סוציאליסטי רציני והיו מוכנים להשיג יעד זה גם במחיר ירידה בתפוצתו. קאהאן חלק עליהם.²¹ את מדיניותו המועדפת נהג קאהאן לתאר באמצעות מטפורה פדגוגית: הוא טען שכדי 'להרים את הילד', כלומר הציבור, אל עבר הסוציאליזם, יש 'להתכופף אליו', כלומר לנקוט צעדים מגבירי תפוצה, כגון עיסוק בכרוניקה יומית רכילותית באופיה, הצגה סנסציונליסטית של סוגיות, סיפורים בהמשכים, איורים, קריקטורות, בדיחות, סאטירה וכיו"ב.²² עניין יחסו לחשיבות התפוצה עולה בקנה אחד עם תפיסת הסוציאליזם של קאהאן, היינו, הצורך לגבש את 'נשמתו' של הפועל.²³ במונחיו של ארווינג האו, אולי החשוב שבחוקרי תקופת ההגירה הגדולה, קאהאן רצה שפארווערטס ישנה את הסוציאליזם מ'פוליטיקה לסנטימנט'.²⁴

עם הגידול בתפוצתו היה פארווערטס לגורם מרכזי בחיי המהגרים בכלל ובקרב תנועת הפועלים היהודית בפרט. בניין המערכת שימש מטה לשביתות וקופת העיתון נתנה להן 'גב' פיננסי, בחדריו התנהלו משאים־ומתנים בין הפועלים למעסיקיהם, העיתון תמך במועמדי המפלגה הסוציאליסטית האמריקנית. הוא השפיע רבות על דעת הקהל בנושאים יהודיים וכלליים, שכן מאמריו עסקו גם בנושאי השכלה כללית, כגון מדע, ספרות, תאטרון וקולנוע. אמנם יש ממש בנטייה לזקוף את הפופולריות של העיתון למדור מכתבי הקוראים 'א בינטעל בריעף', שנפתח ב־1906,²⁵ אך אין לראות במדור זה, שסיפק תשובות לבעיותיהם האישיות של הקוראים, הסבר עיקרי לדומיננטיות של העיתון ברחוב היהודי. יש לראותה כנובעת מן התשובה המקפת שסיפק העיתון לקוראיו, מעין תחליף חד־שישן לדת ולאתוס שהשאירו המהגרים מאחוריהם בבית הישן.²⁶ למרות הירידה המתמדת בתפוצתו, שהחלה עם סיומה של ההגירה ההמונית באמצע שנות העשרים של המאה ה־20, הוסיף העיתון לצאת לאור מדי יום ביומו עד שנת 1983. בשנה זו היה העיתון לשבועון, וכעשר שנים אחרי כן נוספו לגיליון

20. Moses Rischin, *The Promised City: New York's Jews, 1870-1914*, New York 1970, p. 270.

21. אברהם קאהאן, בלעטער פון מיין לעבען, ד, ניו־יורק 1930, עמ' 327.

22. שם, עמ' 301.

23. אברהם קאהאן, עולם הזה און עולם הבא פון דער ארבייטער בעוועגונג: דריי בריעף צו אן אימיגראנט פון זיין פאטערס אן אלטען פריינד, ניו־יורק [חסרה שנת הוצאה], עמ' 17-18.

24. Irving Howe, *World of Our Fathers: The Journey of the East European Jews to America and the Life They Found and Made*, New York 1976, p. 359. לדעת רישין, 'עבור קאהאן, הסוציאליזם היה דת' (Rischin, *The Promised City*, p. 166).

25. Isaac Metzker, *A Bintel Brief*, New York 1971. וראו: גדעון שפיגל, 'דאגה בלב איש ישחנה - הלכי רוח והווי חיים יהודי באמריקה של ראשית המאה עפ"י ה"בינטעל ברייוו", מדור היעוץ של ה"פארווערטס", 1906-1966, קשר, 19 (מאי 1996), עמ' 64-81.

26. משה רישין, 'איב קאהאן און דער "פארווערטס"', קשר, 6 (נובמבר 1989), עמ' 96-100.

הידי גיליון באנגלית וגיליון ברוסית. אמנם יש לזקוף את הצלחת העיתון לשורה ארוכה של אנשים, מהם מוכרים יותר מהם פחות, אך אין ספק שהאיש אשר היה מזוהה עם פארווערטס מראשיתו והטביע עליו את חותמו היה אייב קאהאן.

אייב קאהאן נולד למשפחה ענייה בעיירה פּוֹךְ־בְּרוֹז'יה הסמוכה לוולנה, למד ב'חדר', בישיבה ובבית-ספר עממי רוסי-יהודי. בגיל 17 התקבל לבית-מדרש למורים, ומתקופה זו ואילך היה פעיל בחוגים מהפכניים. לארצות-הברית היגר ב-1882 במסגרת אחת מקבוצות 'עם עולם', התנועה ששמה לה למטרה להקים התיישבות יהודית חקלאית בספר האמריקני. קאהאן החליט להשתקע בניו-יורק, שם עבד לפרנסתו בייצור סיגריות ומוצרי פח והעמיק את פעילותו בחוגים סוציאליסטיים.

שנה לאחר בואו כבר שלט קאהאן בשפה האנגלית. ב-1886 ניסה לראשונה, ללא הצלחה, להוציא עיתון סוציאליסטי בידיש. ב-1890 השתתף בעריכת ארבייטער צייטונג, היומן הסוציאליסטי הסדיר הראשון שראה אור בניו-יורק. ב-1891 היה נציגם של הסוציאליסטים האמריקנים בקונגרס של האינטרנציונל הסוציאליסטי שהתכנס בבריסל.²⁷ בשנים 1893-1897 ערך את צוקונפט, הירחון המדעי-ספרותי של הסוציאליסטים היהודים בניו-יורק, ועם הקמת פארווערטס נבחר פה אחד להיות העורך הראשי, אך לאחר ארבעה חודשים פרש מתפקידו ובחמש השנים הבאות עשה לביתו ב-*Commercial Advertiser*, עיתון ניו-יורקי מכובד בעל נטייה 'אזרחית' א-מפלגתית, שעסק רבות בסדרי המנהל הלא תקינים שאפינו את העיר באותה תקופה.²⁸ ב-1903, לאחר שקיבל משותפיו ל'איגוד הפארווערטס' 'absolute full power', כפי שכתב בזכרונותיו,²⁹ שב קאהאן לפארווערטס והיה מאז ועד סמוך למותו הדמות הדומיננטית בעיתון ובחיי הציבור היהודי.

בד בבד עם פעילותו התנועתית והציבורית פיתח קאהאן קריירה ספרותית. שנתיים לאחר הגיעו לניו-יורק פרסם ב-*The New York Sun* את סיפורו הראשון. ב-1896 יצאה לאור יצירתו הספרותית הראשונה באנגלית, *Yekl*, וב-1917 ראה אור הרומן החשוב ביותר פרי עטו *The Rise of David Levinsky* (עלייתו של דוד לוינסקי).³⁰

קאהאן קידם בברכה את פרישתה של רוסיה ממלחמת העולם הראשונה ותמך בשלטון הפרלמנטרי שקדם למהפכת אוקטובר.³¹ בוויכוח בין 'שמאל' ל'ימין' צידד תחילה בבולשביקים, אך אחרי 1922 הלך ונטה 'ימינה'. צעד זה הביא עליו ביקורת שרק התחזקה כאשר ביקר

27. על שליחות זו ראו: אדמונד זילברנר, הסוציאליזם המערבי ושאלת היהודים: מחקר בתולדות המחשבה הסוציאליסטית במאה התשע עשרה, ירושלים 1955, עמ' 295.

28. ראו: Moses Rischin, 'Abraham Cahan and the *New York Commercial Advertiser*: A Study in Acculturation', *AJHS*, 49 (1959), pp. 10-36

29. 'איגוד הפארווערטס' - הגוף שבבעלותו היה העיתון ושהורכב מנציגי איגודים ומחברי מפלגה סוציאליסטית. קאהאן, בלעטער פון מיין לעבען, ד, עמ' 342.

30. Abraham Cahan, *The Rise of David Levinsky*, New York 1966 [1917]

31. פארווערטס, 16.3.1917, עמ' 1, 20.3.1917, עמ' 1, 24.3.1917, עמ' 1, 27.3.1917, עמ' 1, ועוד.

פעמיים בארץ-ישראל, בשנים 1925 ו-1929,³² ועוד יותר כאשר צידד ברוזוולט בבחירות 1932. עם סגירת שערי אמריקה בשנת 1924 להגירה המונית ומתוך דאגה עמוקה לעתידה של תרבות היידיש באמריקה, החליט קאהאן לכתוב את האוטוביוגרפיה שלו, בלעטער פון מיין לעבען, היידיש, ולא במקרה היא 'מכסה' את פועלו רק עד 1914, שנת סיומה בפועל של ההגירה ההמונית. ב-1946 בגיל 86 לקה קאהאן בשבץ, ונמנע ממנו להוסיף ולתפקד כעורך הראשי של העיתון. הוא נפטר ב-1951 ללא צאצאים. בצוואתו לא הורה במפורש להקצות סכום כלשהו מהונו (89 אלף דולר) לטובת מטרה או ארגון סוציאליסטי כלשהו בארצות-הברית. באופן מפתיע למדי הסכימו אחייניותיו, בהמלצת שותפיו לדרך, לתרום כשליש מן הסכום הזה להסתדרות העובדים העברים בארץ-ישראל.³³

מאז העמקת 'הגל האתני' במחקר, כלומר משנות השבעים ואילך, שימשה דמותו של קאהאן נושא למחקרים רבים, שהתמקדו רובם ככולם בדמותו כסופר, כ'ניו-ג'ורנליסט' וכיידישיסט.³⁴ נדירים המחקרים העוסקים בדמותו כאיש ציבור וכפוליטיקאי. מאמר זה מבקש לתקן במקצת את המעוות.

א. 'שבע השנים הרזות' – פארווערטס והציונות עד הפוגרום בקייסינג

מעיון שיטתי בגליונות פארווערטס בתקופה הנדונה כאן (1897-1917) עולה שהעיתון ראה בתנועה הציונית גורם משמעותי גם בתקופה שאחזתה הציבורית בכלל ובאמריקה בפרט היתה שולית.³⁵ מדי שבוע הווכחה הציונות בהקשרים שונים: לקראת אחד הקונגרסים, עקב

32. Moses Rischin, 'The Promised Land in 1925: America, Palestine and Abraham Cahan', Yaacov Goldstein, *Jewish Socialists in the Yivo Annual*, 22 (1995), pp. 81-104
United States: The Cahan Debate, 1925-1926, Brighton 1998

33. על קורות חייו של קאהאן ראו: לעקסיקאן פון דער נייער יידישער ליטעראטור, ה, ניו-יורק 1960, עמ' 15-11. על הפרשיות השונות שהוזכרו כאן ראו: קאהאן, בלעטער פון מיין לעבען, א, עמ' 84, ג, עמ' 247-252, 281-283, 380, 415. על אחרית ימיו וסוגיית צוואתו וירושתו ראו: Melech Epstein, *Profiles of Eleven*, Detroit, MI 1965, pp. 83-109

34. ראו למשל: Theodore Pollock, *The Solitary Clarinetist: A Critical Biography of Abraham Cahan, 1860-1917*, New York 1954; David Green, 'The Price of Success: Use of the Bildungsroman Plot in Abraham Cahan's *The Rise of David Levinsky*', *SAJL*, 12 (1993), pp. 19-24; Sanford E. Marovits, *Abraham Cahan*, New York 1996; Karen Polster, 'Abraham Cahan: An Annotated Bibliography of Literary Criticism, 1970-1993', *Modern Jewish Studies Annual*, 9 (1994), pp. 32-42; Moses Rischin, *Grandma Never Lived in America: The New Journalism of Abraham Cahan*, Bloomington, IN 1985; Norma Fain-Pratt, 'Cahan Papers Interpret Yiddish-American Culture', *Yivo News*, 190 (summer 2000), pp. 21-23

35. ב'עיון שיטתי' הכוונה לסקירת כל אחד מגליונות העיתון בכל התקופה הנדונה. המעוניין לקבל קובץ ובו תוצאות סקירה גולמית זו מוזמן לפנות לכותב המאמר. על מעמדה החלש יחסית של הציונות בארצות-

התבטאותו של מנהיג ציוני כלשהו, דיווח העיתון על התפתחויות דיפלומטיות ותיאורים מן הנעשה בארץ־ישראל. ככלל, עמדת העיתון בעניינים אלה היתה ביקורתית, מלגלת וארסית. את הרצל למשל כינה העיתון 'משה רבנו החדש' [...] שיביא את היהודים לארץ זבת חלב ודבש,³⁶ ותיאר כפארה בלתי־אפשרית את נסיונותיו של המנהיג הציוני לבוא בדברים עם הסולטן התורכי.³⁷ כשנפטר הרצל חלק לו העיתון את הכבוד הראוי, ברוח המנהג היהודי 'אחרי מות קדושים אמור', וכתב בהערכה על אישיותו 'האנרגטית' ורבת 'החן האישי', אך שלל את דרכו. 'ציוניותו של הרצל', הסביר העיתון, 'נבעה מהאנטישמיות שהכיר בווינה', כלומר בסיסה היה מפוקפק. תרומתו של הרצל לציונות היתה 'ביסטייל' שנתן לה, אך 'הוא לא הותיר אחריו אף אחד שישווה לו'.³⁸

את הרעיון הציוני, הגורס שהיהודים הם 'עם', ביטל העיתון בטענה 'הבל הבלים', שכן 'מנקודת מבט אנתרופולוגית ואתנוגרפית אין שום דבר משותף ליהודים'.³⁹ במאמר אחר הקשה העיתון: 'מה משותף ליהודים? הציונים מזמרים על "עם אחד". אין לזה בסיס. אין שפה משותפת, אין מסורת משותפת ואין שאיפות משותפות'.⁴⁰ אשר ליעד ההגירה הציוני – ארץ־ישראל – טען העיתון שפיגורה של ארץ זו עומד בסתירה לכוונה לקיים בה התיישבות המונית, כל שכן שהתורכים לא יסכימו לתת להם צ'רטר. מכל מקום, גם אם יתיישבו בארץ־ישראל שני מיליוני יהודים, עדיין לא יהיה בכך פתרון ל'שאלת היהודים', המקיפה ציבור גדול בהרבה.⁴¹

פארווערטס השווה בין 'החלום הציוני' ל'חלום האמריקני' וציין את הרעיון 'שרוח בתחום המושב, ולפיו 60 אלף יהודים יתיישבו באמריקה באזור אחד, ויקימו שם מדינה לעצמם'. לדעת העיתון, 'החלום האמריקני' הוא שגרם להתפוגגותו של הרעיון הזה. 'שישים אלף יהודים באמריקה?' שאל, והשיב: בקרוב יהיו כאן מיליון יהודים. 'להקים מדינה ולחיות מחקלאות?' הקשה באירוניה. הרי 'התהליך הכלכלי הוא כזה, שפחות ופחות אנשים מתפרנסים

הברית בעשור הראשון לקיומה ראו: אריה גורן, 'הציונות ומתנגדיה ביהדות אמריקה', בתוך: חיים אבני וגדעון שמעוני (עורכים), הציונות ומתנגדיה בעם היהודי: קובץ מאמרים, ירושלים תש"ן, עמ' 353-361. עופר שיף הראה שארגונים ציוניים אמריקניים שימשו גורם שקידם אינטגרציה של המהגר בסביבתו החדשה, בדומה למאות ה'לאנדסמאנשאפטים' או הארגונים האחרים שפעלו באופן מוצהר לשם אותה מטרה. במילים אחרות, הצד הקורא תיגר או המהפכני שאפיין את הציונות במזרח אירופה וגם במערב היה חלש ביותר באמריקה. ראו: Offer Shiff, 'The Integrative Function of Early American Zionism', *The Journal of Israeli History*, 15, 1 (1994), pp. 1-16

36. פארווערטס, 31.8.1897, עמ' 1.

37. פארווערטס, 22.6.1901, עמ' 4.

38. פארווערטס, 4.7.1904, עמ' 1.

39. פארווערטס, 20.1.1900, עמ' 5.

40. פארווערטס, 3.2.1900, עמ' 5.

41. המאמרים בנושא נדפסו חמישה שבועות רצופים – מ'4.6.1899 עד '9.7.1899. ראו גם: פארווערטס,

5.2.1899, עמ' 1.

מהאדמה'. באחת, סיכם העיתון, 'בכל שנה עשרות אלפי יהודים מצילים את עצמם בזה שהם מהגרים לכאן',⁴² כלומר למזרח האמריקני העירוני המתועש.

מקום נכבד הקדיש העיתון לרעיון הציוני. סדרות ארוכות של מאמרים ומכתבי תגובה יחדו להשוואה בין הציונות לסוציאליזם.⁴³ לטענת אחד הקוראים, שהתריס נגד הפלגנות המרובה המאפיינת לא רק את המחנה הציוני אלא גם את המחנה הסוציאליסטי – והרי פארווערטס עצמו נוסד כאמור מתוך פילוג חריף בשורות הסוציאליסטים היהודים – השיב העיתון שהקורא צודק, אבל במחנה הסוציאליסטי יש הסכמה עקרונית מלאה והמחלוקות הן על 'בסיס אישי בלבד', ואילו במחנה הציוני שוררת אי-הסכמה ככול. וההוכחה: במסגרת הציונות פועלים זה לצד זה 'יהודים חשוכים שארץ-ישראל מבחינתם היא "העולם הבא", שבו יוכלו לשלוט בכפייה בציבור כולו, ויהודים ליברלים ורדיקלים המאמינים בהשכלה, בחינוך ובקדמה, שכמה מהם אפילו סוציאליסטים'. ביקורת חריפה במיוחד הטיח העיתון ב'פרקציה הדמוקרטית', שכינה אותה 'כנופיית הציונות התרבותית', הטורחת למלא את מחצית ראשם של האנשים בחינוך ואת המחצית השנייה באמונה הטפלה הלאומית [נאציאנאליסטישע אבערגלויבעריי].⁴⁴

המחזאי הידוע והפופולרי יעקב גורדין (1853-1909), שהיה ממיסדי העיתון,⁴⁵ קרא ליהודים להשקיע את מרצם המהפכני בעניין חשוב ורב-סיכוי כמו הסוציאליזם האמריקני ולא בעניין טפל וחסר סיכוי כמו הציונות. גורדין הבחין בין 'הצד הפואטי' של הציונות ובין 'הצד המעשי' שלה. 'הצד הפואטי', הסביר גורדין, 'מבוסס על הימים שבהם נכתבו נבואות ישעיהו, והוא טבעי ומוכן, שכן אנשים מתגעגעים לימי נערוּתם'. אבל 'היהודי איננו מבלבל בין הפואטי למעשי', הסביר, והוסיף: 'היהודי הפואטי אמנם מתפלל "לשנה הבאה בירושלים" כשפניו מזרחה, אך בפועל הוא מהגר מערבה'. טעותה של הציונות, קבע, היא בטענתה ש'את החלק הפואטי היא הצליחה לשתול מחדש על יסודות מעשיים'. את ביקורתו העקרונית סיכם במילים: 'היהודים הם "עם" [פאלק] ולא "לאום" [נאציאן], והם עם בדתם בלבד. אין להם מן המשותף מבחינת טריטוריה, אינטרס כלכלי, אינטרס פוליטי, ומשימה היסטורית'. את 'הדוגמה הטובה ביותר ללאום' הציע גורדין לראות דווקא באמריקה, שאוכלוסייתה מורכבת מאנשים שבאו מכל הארצות ומכל התרבויות.⁴⁶

טענה מרכזית בפארווערטס היתה שהרעיון הציוני הוא 'ראקציה יהודית בורגנית לאנטישמיות המודרנית',⁴⁷ ולכן יש לדחות את האפשרות שהעלו אישים ציונים שונים, בהם

42. פארווערטס, 6.12.1903, עמ' 4.

43. המאמרים פורסמו בעיתון אחת לשבוע מ-31.12.1899 עד 17.2.1900.

44. פארווערטס, 13.9.1903, עמ' 4.

45. ראו: לעקסיקאן פון דער נייער יידישער ליטעראטור, ב, עמ' 142-152. כשנפטר גורדין ליווה אותו קהל של מאות אלפי איש בדרכו האחרונה. ראו: Arthur Goren, 'The Place of Public Funerals in the Immigrant Life of American Jews', *Jewish History*, 8 (1994), pp. 269, 279-281

46. פארווערטס, 19.9.1903, עמ' 4.

47. פארווערטס, 13.1.1901, עמ' 4.

מכס נורדאו, שהציונות והסוציאליזם צריכים לעבור 'התכה' (צוזאמענגיסונג).⁴⁸ 'קיימת מחיצה כלכלית בין הסוציאליסטים לציונים', קבע העיתון, וחזה כי בשל המאבק בין העבודה להון עשויה לקום בארץ-ישראל 'עבדות חוקית כדת משה וישראל'.⁴⁹

מקום חשוב הקדיש העיתון לארץ-ישראל עצמה כאילו כל מה שהתרחש שם ייצג או ביטא את הציונות. הקוראים למדו מעיתונם על נושאים מגוונים: רעב ועוני בירושלים,⁵⁰ מחסור במושבות,⁵¹ שיטות הניהול של יק"א,⁵² גידול ביצוא מארץ-ישראל,⁵³ פתיחת סניף של 'בנק אפ"ק',⁵⁴ הקמת מוסדות חינוך,⁵⁵ התפתחותם של ענפי המסחר השונים,⁵⁶ ועוד. המידע הרב הוצג בדרך-כלל כחלק של המפעל הציוני, ללא הבחנה בין כוונותיו המדיניות של הרצל לבין המפעל הפילנתרופי של רוטשילד. סדרת כתבות שפורסמה בעיתון בחודשים יולי-אוקטובר 1899 קשרה בין הרעיון הציוני לייסוד המושבות בארץ-ישראל, שתולדותיהן הוגדרו 'היסטוריה של עבדות'. כשם שהגדיר את הרצל 'משה רבנו', כן הציג את הברון רוטשילד כ'משיח'.⁵⁷

את הצגתם של רוטשילד ושל הרצל במונחים יהודיים מסורתיים יש לראות לא רק כחלק מן המאמץ לטשטש את ההבדלים בין היסוד הפוליטי של הציונות ובין היסוד הפילנתרופי של רוטשילד, אלא גם כרצון להציג את הציונות כאילו היתה המשך ישיר של המסורת היהודית. לפיכך הקצה העיתון מקום חשוב לדיווחים על היחסים השבירים שבין העדות הדתיות בארץ-ישראל, שהציונות עומדת לחבל בהם. במאמר שכותרתו 'שנאת הדת פאלסטינה' דיווח העיתון על 'אבני הנגף העומדות בדרכה של הציונות לייסוד מדינה בא"י'. אבן הנגף העיקרית היתה יוסוף ביי, השליט 'התורכי' בירושלים, אשר אמר כי המכשול הגדול ביותר לתוכנית הציונית הוא הימצאותן של דתות רבות בארץ-ישראל. יוסוף ביי, שדבריו פורסמו ב'*Jewish Chronicle*', הצביע על המחלוקות בין הארמנים ליוונים בבית-לחם כדוגמה לחוסר הסובלנות הדתית שעשוי להביא ל'מרחץ דמים' בפלסטינה. פארווערטס הדגיש כי מסקנתו של המושל היתה שהיהודים חייבים 'להיאבק נגד האנטישמיות בארצות מושבם ולא להטעות עצמם באשליה בלתי-אפשרית'.⁵⁸

ראויה לציון מיוחד היא ביקורתו של פארווערטס על נסיונותיהם של הציונים להפוך את

48. ראו סדרה של שלושה מאמרים שפורסמו ב-13, 16 ו-21 בינואר 1901, עמ' 4.

49. פארווערטס, 16.1.1901, עמ' 4.

50. פארווערטס, 19.12.1900, עמ' 1, 19.7.1901, עמ' 1.

51. פארווערטס, 26.1.1901, עמ' 1.

52. פארווערטס, 15.4.1901, עמ' 1.

53. פארווערטס, 26.3.1901, עמ' 1.

54. פארווערטס, 3.8.1901, עמ' 1.

55. פארווערטס, 30.5.1902, עמ' 5.

56. פארווערטס, 11.7.1902, עמ' 1.

57. פארווערטס, 15.10.1899, עמ' 3.

58. פארווערטס, 27.1.1901, עמ' 1.

האידיאולוגיה האוטופית שלהם לסוגיה פוליטית-ראלית. בבואו לנתח את מערכת הבחירות שהתקיימה ב-1900 באנגליה, טען העיתון כנגד 'הציונים באנגליה [...] שהפכו את שאלת התמיכה בציונות לסוגיית בחירות [...] עד ש]אפילו כמרים אנגלים הביעו תמיכה בציונות [...] מונטגיו זכה בבחירות ולציונים יש כעת עוד תומכים בפרלמנט. אלא שאפילו הציונים עצמם אינם סבורים באמת שהעולם על מלכיו ושריו תומך ברעיון הציוני [...] זהו אמצעי שנועד להשלות את המון העם'.⁵⁹ בהרחקת עדותו לעברו השני של האוקיינוס ניסה העיתון להסביר לקוראיו שלתנועה הציונית אין אחיזה במציאות, והיא משמשת מעין קרדום פוליטי לחפור בו, ולכן הסכנה בתנועה זו שהיא מסיטה את תשומת הלב הציבורית מפתרונות מציאותיים, כמו המהפכה הסוציאליסטית העולמית.

* * *

התנגדותם של הסוציאליסטים היהודים לציונות נבעה בראש ובראשונה מהשקפת עולמם השונה.⁶⁰ אך לא די בכך. יש לראות התנגדות זו כמנוף שקידם את מעמדם הציבורי לא פחות משעשו זאת דבריהם על האופציה הסוציאליסטית. את פרשנותו של פארווערטס למהלך הציוני באנגליה, כלומר, הדגשתו של ההיבט הפוליטי המקומי, יש ליישם גם למקרה שלו בניו-יורק. סוג פרשנות כזה מקבל תמיכה מהרצל, שהעריך את הצלחתם של ציוני אנגליה לתרגם את עניין הציונות לשפה הפוליטית המקומית, 'כיוזמה הנבונה ביותר שנקטה תנועתנו זה זמן רב'.⁶¹

מאמצי של פארווערטס לבסס את אחיזתו בציבור המהגרים היהודי לא נעשו כמוכח בחלל ריק, שכן רבים היו הגורמים שפעלו בקרב המהגרים. הגורם הבולט שפעל בד בבד עם הגורמים הפילנטרופיים נתמכי הפלוטוקרטיה היה מנגנון 'טמאני-הול', ובקיצור 'טמאני'.⁶² בניו-יורק היה 'טמאני' חוט השדרה של המפלגה הדמוקרטית והצליח לבסס את מעמדו בקרב המהגרים לא מעט מכיוון שהצליח לספק לרבים מהם שירותים חברתיים – בעיקר אחרי אסונות או משברים אישיים – בתקופה ששום גורם ציבורי אחר לא סיפק שירותים

59. פארווערטס, 3.11.1900, עמ' 4.

60. ראו למשל: יונתן פרנקל, 'התנגדות הסוציאליזם לציונות בפרספקטיבה היסטורית', בתוך: אבני ושמועוני (עורכים), הציונות ומתנגדיה בעם היהודי, עמ' 147-160.

61. תיאודור הרצל, עניין-היהודים: ספרי יומן, 1898-1902, ירושלים 1999, עמ' 219.

62. 'טמאני-הול' היה למעשה הארגון שעמד מאחורי המפלגה הדמוקרטית בניו-יורק לאורך המאה ה-19 ועד לאמצע המאה ה-20. את 'טמאני-הול' ייסדו בניו-יורק אנשי המפלגה הדמוקרטית בבשנות השלושים של המאה ה-19. שיטותיו הפוליטיות הישירות' מדי – שוחד, מתן טובות הנאה וכדומה – יצרו לו דימוי שלילי מאוד, שהיה לו בסיס של ממש בשנות השלושים של המאה ה-19, בגלל פרשיות שחיתות שהתגלו בעריית ניו-יורק בקנה-מידה עצום. אמנם בתקופה הנדונה לא היתה פעולתו של מנגנון זה שונה ממנגנוניהם של ארגונים פוליטיים אחרים, אך דימויו השלילי ליווה אותו עוד שני דורות לפחות. למותר לציין שדימויו השלילי טופח בידי גורמים שהאינטרס הפוליטי-כלכלי שלהם היה מנוגד לזה של אנשי 'טמאני', שבתקופה הנדונה היו בדרך-כלל מהגרים אירים. על 'טמאני' ראו למשל: W. Hall Hariss and Jacob S. Levy (eds.), *The New Columbia Encyclopedia*, New York and London 1975, p. 340 ('Bossism'), p. 2688 ('Tammany')

כאלה באופן אוניברסלי. אירווינג האו הגדיר את 'טמאני' כ'מבוא מיניאטורי של מדינת הרוחה'.⁶³

בדרכו לכל קבוצת מהגרים היה 'טמאני' חייב לעבור דרך גורמים 'אתניים', ובראשם מועמדים פוליטיים 'אתניים' ועיתונות 'אתנית'.⁶⁴ במקרה היהודי פעל 'טמאני' באמצעות הנרי גולדפוגל, שייצג בבית הנבחרים בווינגטון את אזור הבחירה 'היהודי' בשנים 1900-1915, ושוב ב-1918,⁶⁵ ובאמצעות טאגעבלאט, היומון היידי הראשון שנוסד בניו-יורק ב-1885 ולקראת סוף המאה ה-19 היתה תפוצתו כ-100 אלף עותקים.⁶⁶ עיתון זה זיהה עצמו כאורתודוקסי ונקט 'סנטימנטליות' משל עצמו, כאשר סיקר באהדה את הנעשה בארץ-ישראל והשתמש בציונות כבסמל – יותר בחובבי-ציון מאשר בציונות המדינית של הרצל – בעיקר משום שרבנים מסוימים ראו בציונות מחסום בפני המודרניזם.⁶⁷ עורכו של העיתון היה כתריאל שרה'זאן, ששמו נקשר בשערוריות רבות.⁶⁸

חלק ניכר ממאמצי של פארווערטס להתבסס בזירה הציבורית תפסה מתקפה על כל מה שייצג טאגעבלאט, כלומר, אורתודוקסיה, 'טמאני' וציונות. ואמנם, פארווערטס בנה עצמו על ניגודם של אלה: הוא טיפח תודעה סוציאליסטית, ששימשה בסיס לתמיכה ב-SP; הסוציאליזם שימש לו גם בסיס לתמיכה בנסיונות הסיזיפיים לארגן את המהגרים שהתפרנסו בסדנאות היוזע ב'תנועת פועלים יהודית'; והוא שלל נחרצות את הציונות. כאמור, את מאמצי השיתיים לבנות לעצמו דימוי חיובי, תוך כדי שלילת יריביו, נאלץ לעשות פארווערטס על יסוד תשתית פיננסית רעועה: בשנותיו הראשונות היתה תפוצתו אלפי עותקים בלבד.⁶⁹

ראו: Kenneth Jackson (ed.), *The Encyclopedia of New York City*, New York 1995, pp. 896-897

Howe, *World of Our Fathers*, p. 368 .63

Silver M. Arthur, 'Jews in the להתפתחותו של 'קול יהודי' בהקשרה של 'פוליטיקה אתנית' ראו: Political Life of New York City, 1865-1897', Doctoral Dissertation, Yeshiva University, New York 1954

הנרי גולדפוגל (1856-1929) – יליד ארצות-הברית, היה עורך דין ולאחר מכן שופט בעיר ניו-יורק. ראו: *Who's Who in New York City & State, 1904*, New York 1904, p. 257; *Biographical Directory of the United States Congress, 1774-1989*, Washington DC 1989, p. 1070; *Encyclopedia Who's Who in American Jewry, 1926*, New York 1927, p. 209 *Judaica*, 12, p. 1104

הייקין, יידישע בלעטער אין אמעריקע, עמ' 125. באנציקלופדיה 'ודאיקה' ההערכה היא 70,000 בלבד. ראו שם, כרך 14, עמ' 873.

ראו: ג'פרי גורוק, 'הארגונים האורתודוקסיים היהודיים באמריקה ותמיכתם בציונות, 1880-1930', בתוך שמואל אלמוג, יהודה ריינהרץ ואניטה שפירא (עורכים), ציונות ודת, ירושלים תשנ"ד, עמ' 263-268.

זאב גולדברג, 'צ'ל זליקוביץ' – משכיל ועיתונאי יהודי במפנה המאות', חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, האוניברסיטה העברית, ירושלים תשנ"ה, עמ' 125-132. רישין הגדיר את שרה'זאן כ'מגנאט של העיתונות היהודית' (Rischin, *The Promised City*, p. 128).

Epstein, *Jewish Labor in the United States*, vol. 1: 1882-1914, p. 320. והשוו: קאהאן, בלעטער פון מייך לעבען, ד, עמ' 255-256.

מאבקו של פארווערטס בטאגעבלאט, שהיה מאבק הדדי כמובן, התאפיין בעוקצנות אישית ובאלימות מילולית בין העיתונים,⁷⁰ כמו גם במאבק ישיר על קהל הקוראים.⁷¹ עד כדי כך הגיעו הדברים, שמחלקת השיווק של טאגעבלאט איימה על הנערים מוכרי העיתונים, שאם יפיצו את הפארווערטס ימנעו מהם את הפצת עיתונם החזק ולכן הרווחי יותר. דוגמה למאבק חריף באה במערכת הבחירות לעירייה שהתקיימו בנובמבר 1903. פארווערטס האשים את שרה'זאן שהוא מכר את עיתונו ל'ארגון של האורות האדומים' כהגדרתו, תמורת שוחד בחירות בסך 6000 דולר. הכותרת הראשית בפארווערטס בנושא זה התפרסה על כשלושה רבעים מהעמוד הראשון כולו וכללה שתי מילים בלבד: 'שרה'זאן זונה'. ברבע העמוד הנותר הביא פארווערטס מסמך באנגלית, שתורגם ליידיש, המוכיח את טענותיו הקשות.⁷³ את גולדפוגל, שבניגוד ל'טמאני' ולשרה'זאן נהנה מדימוי ציבורי חיובי,⁷³ נהג פארווערטס להאשים בכך שעיסוקו ב'שאלה היהודית' אינו גובע מדאגה כנה לגורל היהודים אלא משיקולי כדאיות פוליטית ורצון לרכוש לצדו את 'הקול היהודי'.⁷⁴ אברהם לסין, מבכירי פארווערטס וממעצבי הקו האנטי-ציוני שלו, הגדיר את שנותיו הראשונות של העיתון במונח המקראי הידוע 'שבע השנים הרעות'.⁷⁵ אין ספק שדבריו אלה של לסין מתארים נכונה את מצבו הפיננסי של העיתון בשנים 1897-1903. אלא שבכל האמור בגיבושו ובהתפתחותו כגורם משמעותי ברחוב היהודי, לא היו אלה 'שנות רוזן'. לסין טען שהישגו הגדול של העיתון בשנים אלה היה 'קשר מוסרי' שהצליח ליצור עם קוראיו, שכן פארווערטס היה לטענתו 'עיתון ישר שלא היה אפשר לקנותו בכל הון שבעולם [...] לעומת] עיתונים שהיו עושים סחר מכר עם בעלי בתים ומוכרים שביתות, או שערב בחירות היו מוכרים עצמם תחילה למפלגה פלונית ואחר כך לאחרת'.⁷⁶ ב'עיתונים אחרים' התכוון לסין לטאגעבלאט, ב'מפלגה פלונית' התכוון למפלגה הדמוקרטית, וב'אחרת' לרפובליקנית. עדותו של לסין, גם אם היא 'לוקה' כביכול בסובייקטיביות, מתארת נאמנה את הקשר בין עיתונות, אידאולוגיה ופוליטיקה במציאות של חברת המון אנונימית. עיקרון זה בא לידי ביטוי מובהק לאחר הפוגרום בקשיניב, שהוא לדעת רבים קו פרשת מים בתולדות הציבוריות היהודית החדשה.

* * *

70. גולדברג (לעיל הערה 68), עמ' 120-125. וראו למשל פארווערטס, 13.1.1901, עמ' 1, 14.1.1901, עמ' 1, 20.1.1901, עמ' 1, 16.2.1901, עמ' 1, 22.2.1901, עמ' 1, ועוד.
71. Epstein, *Jewish Labor in the United States*, vol. 1: 1882-1914, pp. 321-325.
72. פארווערטס, 30.10.1903, עמ' 1.
73. ראו: יעקב מאגידאוו, דער שפיגעל פון דער איסט סייד, ניו-יורק 1923, עמ' 117-125. מגידוב היה איש פארווערטס.
74. פארווערטס, 7.11.1904, עמ' 4.
75. אברהם ליסין, זכרונות וחוויות, תל-אביב 1943, עמ' 159.
76. שם, עמ' 159-160.

הפוגרום בקישינב גרם זעזוע רבתי בארצות-הברית.⁷⁷ בין השאר שימש הפוגרום הוכחה כביכול לכשלונה של הציונות להציע תשובה של ממש ל'שאלה היהודית', כל שכן שתומכי התנועה חשו מבוכה לנוכח הדיון הסוער ברעיון 'מקלט הלילה' שעלה ב'קונגרס אוגנדה'. פארווערטס, כדרכו, נקט סנסציונליזציה של אירועי קישינב, אך גם ארגן התרמות למען הנפגעים, צעדים שהשלימו כמובן זה את זה.⁷⁸ קאהאן כתב בזכרונותיו שהזעזוע מהפוגרום הוא שהכריע את החלטתו לשוב למערכת העיתון.⁷⁹ עולה מכל הדברים האלה, שאת הביטויים השונים והמגוונים לפוגרום קישינב יש לראות כעונים על דפוס התגובה הציבורית שהצביעו עליו פרנקל ואחרים, דפוס שהתהווה באירופה מאז 'עלילת דמשק' יותר משישים שנה קודם לכן: המשבר הרחוק שימש וזו לנסיונות המתמשכים והמנוגדים לארגן באופן כזה או אחר את הציבוריות היהודית החדשה.⁸⁰ דפוס זה אפיין כמובן לא רק את פארווערטס ואת קאהאן אלא גורמים נוספים ביהדות ארצות-הברית.

יעקב דה-האז הציוני, גולדפוגל ושרה'זאן הקימו גוף בשם Kishinev Relief Committee. בה'בעת הקימו שיף ומרשל את National Committee for Relief of Sufferers by Russian Massacres והזמינו את קאהאן לקחת חלק בוועד הפועל המצומצם שלו שמנה עשרה חברים בלבד.⁸¹ ההתארגנויות הללו – כל אחת כשלעצמה אך בעיקר התארגנותן זו כנגד זו – מקפלות בתוכן כאמור את מרבית מאפייני הפוליטיקה המודרנית: המשבר כמזמין תגובה; ההתארגנות או ההתארגנויות השונות שמטרתן לתעל ולהגדיר את המשבר ואת התגובה; והתחרות בין ההתארגנויות השונות לשוות לעצמן אופי ייצוגי: בשני הארגונים בלט מקומם של עורכיהם הראשיים של שני עיתוני מהגרים.

מנקודת מבט זו ברור מדוע היה הפוגרום בקישינב קו פרשת מים גם בתולדות הפוליטיקה היהודית-אמריקנית: התגובות לפוגרום הביאו להתארגנותן של שתי 'קואליציות' – מצדו האחד של המתרס קמה התארגנות שנהנתה כביכול מיתרון ציבורי ניכר, שכן היא נשענה על דה-האז שציוניותו סימלה את 'ענין-הציבור היהודי' באופן ברור, על הטאגאעבלאט שהיה עיתון המהגרים הנפוץ ביותר, ועל גולדפוגל שהלגיטימיות הציבורית שלו נשענה על נצחונותיו בקלפי שהושגו גם בזכות מעורבותו ב'שאלה היהודית'.⁸² מעברו האחר של המתרס

77. Philip E. Schoenberg, 'The American Reaction to the Kishinev Pogrom of 1903', *AJHS*, 62 (March 1974), pp. 262-283.

78. ראו גליונות רבים של פארווערטס בחודשים מאי-יוני 1903.

79. קאהאן, בלעטער פון מיין לעבען, ד, עמ' 342.

80. יונתן פרנקל, 'המשבר כגורם מרכזי בפוליטיקה היהודית המודרנית, 1840 ו-1881-1882', בתוך: בנימין פינקוס ואילן טראון (עורכים), סולידריות יהודית לאומית בעת החדשה, קריית שדה בוקר 1988, עמ' 31-46, ומאמרים נוספים בקובץ זה.

81. Naomi Cohen and Jacob H. Schiff, *A Study in American Jewish Leadership*, Hanover, NH & London 1999, p. 140.

82. גולדפוגל היה הראשון שהניע מהלך בקונגרס בשאלתה שהפנה ב-1902 למשרד החוץ, ובה תבע תשובה ברורה לשאלה אם ממשלת רוסיה מפלה אזרחים אמריקנים ממוצא יהודי, והוא שב ולחץ על משרד החוץ עוד כמה פעמים, לפני ואחרי הפוגרום בקישינב. ראו: C. G. Winter, 'The influence of the Russo-

היתה אותה התמונה אך הפוכה: שיף ומרשל אמנם תפסו עצמם כמייצגיהם של היהודים בזכות ממונם וקשריהם עם השלטון, אך למעשה הם הסתייעו בקאהאן להשגת הייצוגיות החיונית כל-כך בפוליטיקת המונים. קאהאן בתורו זכה במכובדות בזכות ישיבתו במחיצתם של שועי עולם. העובדה שקאהאן הוא שהופיע לצדם של שיף ומרשל מתחדדת משום שבאותם ימים ממש עשתה הפלוטוקרטיה מאמץ שיטתי ויקר להפעיל בעצמה עיתון מהגרים ביידיש.

כאמור, לשיף היה ברור ש'יהדות חדשה צמחה בארצות-הברית מאז 1881'⁸³ וללא קשר עם יהדות 'חדשה' זו ייקלע חוג האינטרסים שלו לבעיה ציבורית. ואמנם, ב-1902, לאחר כישלון צורב של המפלגה הרפובליקנית בקרב אלקטורט המהגרים היהודי בניו-יורק, החליטו שיף ומרשל לייסד עיתון ביידיש, שיצטיין 'ביושר מוסרי ובא-פוליטיות', כהגדרתם, כלומר עיתון שייאבק בטאגעבלאט, שייצג את ההפך הגמור: דימויו הציבורי היה שלילי והשפעתו הפוליטית – בשל חיבורו ל'טמאני' – היתה רבה. עיתון המהגרים מטעם העלית, היידישע-וועלט, נהנה ממשאבים רבים שאפשרו לו כותבים מעולים, אך למרות זאת החזיק מעמד שנתיים בלבד.⁸⁴ מצוידים בהגדרתו של לסין את פארווערטס – 'עיתון ישר שאי אפשר היה לקנותו בכל הון שבעולם' – האם יהיה זה מוגזם לטעון שפארווערטס תפס את מקומו של יידישע-וועלט? כפי שנראה בהמשך, יש לטענה זו על מה להישען: אף-על-פי שלהלכה היה פארווערטס עיתון עצמאי, למעשה הוא שימש דוברת של הפלוטוקרטיה.

ב. 'אספסוף ורצון-עממי' – פארווערטס והציונות עד הצהרת בלפור

בשלהי אוגוסט 1907 הופיע בעמודו הראשון של פארווערטס 'מכתב גלוי' שבו תקף ג'ייקוב שיף בחריפות את זלמן שכטר, נשיא 'ג'ואיש תאולוג'יקל סמינר' (בית-המדרש לרבנים של התנועה הקונסרבטיבית), על שיצא בהצהרה שהוא תומך ברעיון הציוני. 'כאמריקני', הסביר שיף, 'אינני יכול בשום אופן להבין כיצד יכול יהודי להיות אמריקני אמיתי ובו בזמן להיות ציוני נאמן. ליהודי אסור לשכוח לרגע שבארץ זו הוא אזרח כמו כל אחד אחר. עליו לזכור שהוא כבר לא בגלות. הוא יהודי רק בבית המדרש, אך מבחינה פוליטית הוא אזרח.'⁸⁵

American Treaty of 1832 on the Rights of American Jewish Citizens', *AJHS*, 41 (September 1951), p. 174. יוזמות נוספות הן שאילתה ב-28 במרס 1902 ונאום בקונגרס ב-4 באפריל 1904. ראו: Schoenberg, *Congressional Record*, 59th Congress, 40 (1902), p. 106; (above note 77), pp. 278-279

Rischin (above note 7) .83

Lucy S. Dawidowicz, 'Louis Marshall's Yiddish Newspaper, *The Jewish World: A Study in Contrasts*', *Jewish Social Studies (=JSS)*, 25 (April 1963), pp. 102-132 .84

.85 פארווערטס, 23.8.1907, עמ' 1.

שיף שב וטען דברים מעין אלה כעבור תשע שנים ופארווערטס שב ופרסמם בעמודו הראשון. הפעם מושא התקפתו של שיף היה הסופר היהודי שלום אש, שבגליון מרס 1916 של צוקונפט תקף את הפילנטרופ היהודי בטענה שבניגוד לברון הירש או לרוטשילדים, הוא עסוק בעניינים לא-יהודיים רבים מדי, ולכן אל לו לצפות להכרת תודה של הציבור היהודי.⁸⁶ פארווערטס ציטט את שיף, שדחה את דבריו של אש, 'אדם הנמצא באמריקה פחות מ־18 חודש'. שיף שב והדגיש ש'על היהודים לתפוס עצמם כאמריקנים, לא להתבדל ולשמור רק על דתם היהודית'.⁸⁷

הביקורת הציבורית החריפה על שיף עקב התקפתו על אש נראתה לפארווערטס מוגזמת,⁸⁸ בעיקר לאחר ששיף עצמו הודיע בכינוס של 'הקהילה' (ארגון הגג שקם ב־1909 כדי לקדם באופן דמוקרטי יותר נושאים חברתיים וציבוריים שונים של היהודים),⁸⁹ שהוא 'פורש מהחיים הציבוריים, אך יוסיף לעסוק בפילנטרופיה בכוחות עצמו'. יום לאחר הודעתו הדרמטית של שיף הקדיש לו פארווערטס מאמר מערכת, ובו נכתבו בין השאר הדברים הבאים:

שיף מצוי במחנה הקפיטליסטי. הוא אחד ממנהיגי המחנה הזה. הוא אחד ממנהיגי השיטה שנגדה לוחם ה'פארווערטס'. פוליטית אנו רחוקים ממנו כרחוק הקוטב הצפוני מהדרומי. אבל אנו הסוציאליסטים יודעים לעשות צדק אפילו לקפיטליסט. אנו יכולים להבחין בתוך מעמד מסוים בין החשוכים לנאורים. שיף הוא קפיטליסט, אך יש בו הרבה מהנאור והיפה. הוא שמרן אך בקרבו פועם לב חם, המנסה לעשות טוב ודורש לעשות טוב; זה הזמן שעלינו לדרוש מעצמנו לחשוב עליו כעל העסקן היהודי חם הלב [...] בכל מעשיו הוא פועל לקפיטליסט בעל נשמה יתרה.⁹⁰

לאחר מהפכת פברואר 1917 ברוסיה ובד בבד עם השמועות שנופצו על האפשרות של הישג מדיני לתנועה הציונית, הצהיר שיף על אהדתו לרעיון יישובה של ארץ-ישראל. 'היהודים', ציטט פארווערטס את שיף, 'אמנם אינם אומה, אך הם זקוקים בכל זאת לבית משלהם'. עוד הביא העיתון מדברי שיף, שטען ש'לעם היהודי יש יעוד [...] ובמקום כלשהו חייב לקום

86. ראו: מנור (לעיל הערה 11), עמ' 272-277.

87. פארווערטס, 22.5.1916, עמ' 1.

88. מי שעמד בראש מבקריו של שיף היה העיתון ווארהייט שהיה מזוהה עם הציונות. ראו למשל ווארהייט, 2.6.1916, עמ' 3.

89. בארגון 'הקהילה' היו מיוצגים יותר מ־200 ארגונים יהודיים. ראו: Aryeh Goren, *The New York Kehillah: 1908-1922*, New York 1966. על 'הקונגרס היהודי האמריקני' ראו: Jonathan Frankel, 'The Jewish Socialists and the American Jewish Congress Movement', *Yivo Annual of Jewish Social Science*, 16 (1976), pp. 202-341; רחל רוזנסקי, 'מפלגת הפועלים היהודית הסוציאליסטית פועלי ציון באמריקה, 1905-1931', חיבור לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת תל-אביב, 1995, עמ' 143-180. וראו: נורמן בנטויטש, למען ציון: ביוגרפיה של ד"ר י"ל מאגנס, ירושלים תשס"ז, עמ' 63-69.

90. פארווערטס, 5.6.1916, עמ' 1, 6.6.1916, עמ' 4. 'נשמה יתרה' כתוב בעברית.

מרכז גדול של למדנות, שבו תפתח התרבות היהודית, מבלי שתיפגע מחומרותו של העולם, וטבעי 'שמקום זה יהיה פלטינה'.⁹¹ פארווערטס ניהל פולמוס סביב דברים אלה, שנמשך כמה שבועות. מי שהבינו בטעות, נכתב, ששיף תומך כביכול בתנועה הציונית, עמדו עד מהרה על טעותם: 'מחציתם או אולי אפילו שלושה רבעים מהיהודים הלאומיים, ציטט פארווערטס את שיף, הם אתאיסטים, [ולכן] אני נגד הציונות'.⁹²

על השימוש שעשה שיף בציונות בימי המלחמה היטיב לעמוד משה רישין, כאשר הראה שהתקרבותו של שיף לציונות היתה חלק ממאמצי הקבועים לשוות לוועד היהודי-אמריקני לגיטימיות ציבורית.⁹³ ומאחר שבשנים 1914-1917 הלכה הציונות ונעשתה 'קלף ציבורי חזק', שיף היה חייב 'לפזול' לכיוונה. למסקנה דומה הגיע גם לואי ברנדייס, אשר העמיד את עצמו בראשם של ציוני אמריקה. הללו רוו ללא ספק נחת והפיקו תועלת מן העובדה ש'פראקליט העם' הנודע הוא מייצגם ומנהיגם – תשע שנים בלבד לאחר שהצהיר שאין מקום להתארגנות יהודית נפרדת.⁹⁴

שאלה שהמחקר לא הציע לה תשובה עד כה היא כיצד קרה שעיתון סוציאליסטי שימש לאורך זמן דובר דה-פקטו של מי שעמד בראש הפלוטוקרטיה היהודית באמריקה. מסתבר ששאלה זו הטרידה גם מקצת מקוראי העיתון. קוראת שזיהתה עצמה כ'רדיקלית' שאלה במפגיע כיצד ייתכן שעיתון רדיקלי משתף פעולה עם שמרנים. 'עברו הזמנים שבהם התייחסנו לקפיטליסטים כאל טרפה', הסביר קאהאן בתשובתו. 'אם קפיטליסט הוא אדם טוב אפשר לשותף עמו פעולה', הוסיף, ומנה 'קפיטליסטים טובים': 'השיפים והמרשלים [כך] אינם סוציאליסטים [...] אבל הם בעלי לב יהודי חם [...] שיף הוא מגדולי המיליונרים באמריקה, והוא אמנם שמרן, אך יש לו לב אציל. ברבים ממעשיו הטובים הוא רוצה ללכת עמנו יד ביד. האם עלינו לסרב?'.⁹⁵

אין לטעות בפרגמטיזם-לכאורה זה: בעשרים השנים הנדונות במחקר זה שמר פארווערטס על מדיניות תקיפה בשאלת המעמד 'הקפיטליסטי', ולהוציא את אברהם לינקולן, פיטר קופר, ג'ון אלטגלד ודומיהם,⁹⁶ דמויות סמליות שכבר לא היו חלק מהמערך הפוליטי הממשי,

91. פארווערטס, 29.4.1917, עמ' 4.

92. פארווערטס, 26.5.1917, עמ' 3.

93. לעיל הערה 7.

94. לפרשנויות 'אידאולוגיות' למעבר הזה של ברנדייס משלילת הלאומיות היהודית לעמידה בראש ציוני אמריקה ראו: Alfred Lief, *Brandeis: The Personal History of an American Ideal*, New York 1936, p. 191; Philippa Strum, *Brandeis: Beyond Progressivism*, Lawrence, KS 1993, p. 101; Melvin I. Urofsky, 'The Brandeis Agenda', in: Nelson L. Dawson (ed.), *Brandeis and America*, Lexington 1989, pp. 133-153. לפרשנות המציבה במרכז את הממד הציבורי-פוליטי ראו: מנור (לעיל הערה 11), עמ' 167-172.

95. פארווערטס, 21.11.1917, עמ' 4-5.

96. הנשיא המפורסם לינקולן והרפורמטור הניו-יורקי קופר נזכרים יחדיו במאמר לרגל יובל המאה להולדתם, פארווערטס, 12.2.1909, עמ' 1. אלטגלד, שהיה מראשוני 'הפרוגרסיביס' בארצות-הברית, נזכר בפארווערטס, 15.3.1902, עמ' 1. על אלטגלד ראו: אלון גל, 'הזרם הפרוגרסיבי 1890-1920', בתוך: ארנון גוטפלד (עורך), החוויה האמריקנית, תל-אביב 1986, עמ' 129.

זכה כל מי שלא זיהה עצמו כסוציאליסט לקיתונות של בוז. במילים אחרות, בניגוד למסר הפרגמטי של קאהאן לא עשה העיתון כל הבחנה בין המועמדים השונים של המפלגות הגדולות. אלה הוצגו תמיד כפי שהוצגו המפלגות 'הקפיטליסטיות', כאילו היו היינו הך. יתר-על-כן, בתשובתו הארוכה ל'קוראת הרדיקלית' מנה קאהאן שורה ארוכה של פרשיות שבהן הלכו שיף והסוציאליסטים היהודים 'יד ביד': תרומות של שיף למפלגה הסוציאל-רבולוציונרית הרוסית, שפעלה נגד הצאר בשנים 1905-1906; שחרורם של מהפכנים שנעצרו בכת-כלא באירופה; מסע ציבורי לביטולו של הסכם הסחר הרוסי-אמריקני ב-1911.⁹⁷ על אלה יש להוסיף את חומר התעמולה ששיף מימן את הדפסתו ואת חלוקתו בקרב 50 אלף החיילים והקצינים הרוסים שהיו בשבי ביפן בשנים 1904-1905,⁹⁸ וכן את התמיכה שהעניק פארווערטס למאמציו של שיף לכוון מהגרים יהודים להתיישבות בטקסס ב'תוכנית גלוסטון'.⁹⁹ את חלקו של פארווערטס בשיתוף-הפעולה הזה יש להגדיר, כאמור, 'דוברות דה-פקטו' למען שיף וחוג האינטרסים שלו. לא רק בסוגיית הציונות קיבלו דבריו של שיף כיסוי שיטתי. למשל, כאשר נקרא שיף בינואר 1915 להעיד לפני ועדת הקונגרס שחקרה את תחום יחסי העבודה, דיווח פארווערטס על עדותו של שיף בכותרת הראשית,¹⁰⁰ ובמאמר המערכת נכתבו בין השאר הדברים הבאים: 'שיף הוא אחד מהטובים שבמעמד הקפיטליסטי [...] הוא הצהיר על התנגדותו לעבודת ילדים, על תמיכתו באיגודים ובשיפורים חברתיים שונים',¹⁰¹

סוגיה מרכזית שהתבטאה בה תמיכתו של העיתון בשיף היתה סוגיית מלוות המלחמה שניסו אנגליה, רוסיה וצרפת לגייס במשק האמריקני.¹⁰² בהתנגדותו של שיף למלוות, כפי

97. Naomi W. Cohen, 'The Abrogation of the Russo-American Treaty of 1832', *JSS*, ראו: 25 (1963), pp. 3-41

98. פארווערטס, 25.3.1917, עמ' 1.

99. פארווערטס, 28.12.1906, עמ' 1, 27.5.1907, עמ' אחרון. תוכנית זו היתה פרי יוזמה של ג'ייקוב שיף ושל ישראל זנגוויל, אשר באותה עת היה ממנהיגי התנועה הטריטוריאליסטית. הרעיון היה לפזר את המהגרים היהודים ולהפנותם ישירות ליעדים שונים במערב, מאחר שמהגרים שנחתו בחופי מזרח ארצות-הברית לא רצו להמשיך מערבה. לעידוד ההגירה לטקסס הוקמו בגלוסטון מוסדות סיוע והכוונה למהגרים, אך למרות מאמץ מרוכז זה רק כמה אלפי יהודים בחרו להשתתף בתוכנית זו. ראו: Rischin, *The Promised City*, p. 54; Adler (ed.), *Jacob H. Schiff*, vol. 1, pp. 320, 323, vol. 2, pp. 94-114. על פעולות נוספות של הפלוטוקרטיה בעניין זה ראו: רוברט רוקווי, מהגרים, פועלים ונגנסטרים: פרקים בתולדות היהודים בארצות הברית, תל-אביב 1990, עמ' 138.

100. פארווערטס, 21.1.1915, עמ' 1.

101. פארווערטס, 22.1.1915, עמ' 4. שיתוף-הפעולה בין הפלוטוקרטיה לעיתון בתחום יחסי העבודה ראוי לדיון נפרד החורג מן האפשר במסגרת זו. ראו: מנור (לעיל הערה 11), עמ' 155-188.

102. על היבטיה השונים של סוגיה זו מנקודת מבט של המשק והפוליטיקה האמריקנית ראו: Arthur S. Link, *Woodrow Wilson and the Progressive Era, 1910-1917*, New York 1954, pp. 149-172; Gregory Ross, *The Origins of American Intervention in the First World War*, New York 1971, pp. 43-76

שהוצגה בפארווערטס, היו כמה טיעונים: המלוות פוגעים בעקרון הניטרליות; כספי מלוות עלולים להגיע לרוסיה הפוגעת בזכויות היהודים; ומלוות מלחמה הם בכל מקרה עסק מסוכן ומפוקפק מבחינה כלכלית. מכלול טיעונים עקרוני-אידאולוגי-מעשי זה עלה בקנה אחד עם מאמציו של פארווערטס להציג את שיף כקפיטליסט נאור בעל לב יהודי הם, העומד על עקרונותיו גם במחיר הפסד כספי.¹⁰³

שיף גם הוצג בעיתון כרודף שלום ואוהב שלום. בתחילת המלחמה נקט תעשיין הרכב הידוע הנרי פורד יוזמת שלום שעליה דיווח העיתון בהרחבה.¹⁰⁴ שנה לאחר מכן נקט שיף יוזמה דומה, אמנם צבעונית פחות, שכן הוא לא הפליג באונייה פרטית משלו 'להשיב את החיילים הביתה לפני חג המולד', ככוונתו המוצהרת של פורד, אך גם יוזמתו של שיף היתה תקשורתית דיה כדי שהעיתונות באירופה תגיב עליה. פארווערטס ליווה את היוזמה והתגובות עליה: 'העיתונים שוב מדברים על תנועת השלום כפי שעשו זאת במקרה של פורד והאונייה שלו. אלא שאם אז הואשם פורד בחולמנות, אידאליזם ופנטזיות, הנה עכשיו תנועת השלום שמשתתפים בה אישים כמו שיף [...] עומדת על בסיס מעשי איתן [...] במדינות "הברית" טוענים כנגד תנועה זו שהיא פרי יוזמה גרמנית'.¹⁰⁵

פארווערטס 'כיסה' גם את פעולותיו של שיף בתחום הנדבנות. בסוף שנת 1916, לאחר סיור בארצות הלוחמות, הוציא יהודה ליב מאגנס לפני קהל של יהודי ניו-יורק, התרשמותו הקשה מהמצב במזרח אירופה 'מילאה את האולם בדמעות'. פארווערטס דיווח לא רק על הדמעות אלא גם על התרומות ה'ספונטניות' שהרימו 'העניים והעשירים' כאחד: 'שיף ורוזנוואלד תרמו 100,000 דולר כל אחד, ומאות חייטים ופועלים תרמו את ה"ניקלס" וה"דיימס" שלהם. ראש העיר מיצ'ל הילל את היהודים על סיועם הנדיב לאחיהם'.¹⁰⁶ בינואר 1917 מלאו לשיף שבעים שנה ופארווערטס ציין זאת בעמודו הראשון. אחת ממתנות יום ההולדת שהעניק שיף היתה תרומה של 100,000 דולר לקורבנות המלחמה היהודים. מתנה נוספת בערך זהה הוענקה לארגון 'הצלב האדום', בתוספת הוראה שתרומה זו מיועדת לאזורי הארצות הלוחמות כולן, שני שלישים לאוכלוסיות הארצות בעלות-הברית ושליש לאלה שבמדינות הציר.¹⁰⁷

103. פארווערטס, 26.3.1915, עמ' 1, 15.9.1915, עמ' 1, 2.10.1915, עמ' 1, 29.2.1916, עמ' 1.

104. פארווערטס, 29.11.1915, עמ' 4 (מאמר מערכת: 'פעולות פורד למען השלום'), 3.12.1915, עמ' 1 ('ספינת השלום יצאה לדרכה'), 28.12.1915, עמ' 4 (מאמר מערכת: 'פורד ומשלחת השלום שלו'). אין לטעות בנימה החיובית שזכה לה תעשיין הרכב הידוע. פארווערטס תמך במדיניות השלום שלו ולא במעשיו כ'קפיטליסט' נאור. ראו סדרת כתבות ומאמרים שפורסמו על האיש ששילם לפועליו 5 דולר ביום, וזעזע בכך 'סוציאליסטים' ו'קפיטליסטים' גם יחד: שם, 7.1.1914, עמ' 1, 8.1.1914, עמ' 4, 9.1.1914, עמ' 4, 21.1.1914, עמ' 4, ועוד.

105. פארווערטס, 29.11.1916, עמ' 4.

106. פארווערטס, 22.12.1916, עמ' 1.

107. פארווערטס, 11.1.1917, עמ' 1. וראו דיווחים נלהבים על תרומות אחרות: 20.1.1917, עמ' 3, 16.4.1917, עמ' 1. על מקורות העושר של שיף ראו דיווח מ'10.2.1917, עמ' 3. היקף התרומות של הפלוטוקרטיה היהודית בומן המלחמה עמד על כ-25 מיליון דולר. ראו: ארתור הרצברג, היהודים באמריקה: מפגש רב-התפוכות בן 400 שנה, ירושלים ותל-אביב 1994, עמ' 195.

הטענה שפארווערטס מילא את התפקיד שייעדה הפלוטוקרטיה בזמנו לידישע-וועלט מתבססת גם על רצף שיתוף-הפעולה הציבורי שבין קאהאן לשיף: חבירתם אחרי הפוגרום בקישינב; התמיכה במהפכנים ברוסיה שנתיים מאוחר יותר, שאותה הזכיר קאהאן בתשובתו ל'קוראת הרדיקלית'; הייצוג שנתן פארווערטס לעמדתו הפרויפנית של שיף במלחמת רוסיה-יפן ב-1905; תמיכתו בשתיקה בייסוד הוועד היהודי-אמריקני ב-1906; התנגדותו ליוזמת 'הקהילה' שהתגבשה לכלל פעולה ב-1909; הגיבוי שקיבלו מרשל ושיף בבואם ליישב חדשות לבקרים את סכסוכי העבודה הכרוניים שאפיינו את כלכלת סדנאות היוע היהודית בניו-יורק בשנים 1909-1916. וברקע לכל אלה, עמדתם הפוליטית המשותפת נגד המפלגה הדמוקרטית ועמדתם האידיאולוגית המשותפת נגד הציונות.

כאמור לעיל, להתנגדות המשותפת לציונות היו מניעים 'אידיאולוגיים', כלומר, הם שיקפו את עמדתם העקרונית של שיף, קאהאן ושל רבים אחרים ששללו את הציונות, אך היו גם ואולי בעיקר מניעים קונקרטיים שנבעו מן המאבקים על עיצובה של הציבוריות היהודית. את הערכתו הנכונה בעיקרה של שיף, שהוזכרה לעיל, בדבר צמיחתה של 'היהדות החדשה' יש להעמיד שוב בהקשרה של מסקנתו: 'יש הכרח בהשגת אמונם'.

הדעת נותנת ששיף, שהיה 'אמריקני' כהגדרתו, יסיק את המסקנות ויישם את מסקנתו בעניין הייצוג באופן 'אמריקני', כלומר, יעשה שימוש בכוחו ובהשפעתו כדי לקדם את הדמוקרטיזציה של הציבוריות היהודית באמריקה. במציאות הדברים התרחשו במהופך: מבחינתו, 'ייצוגיות' לא היתה פרקטיקה ציבורית-פוליטית אלא מראית עין בלבד. כאמור, קאהאן ופארווערטס סיפקו את מראית העין הזאת בשנים 1903-1907 אך בעיקר בשנים 1907-1917 לאחר שתפוצתו של העיתון עלתה כפורחת - 72,000 עותקים ביום ב-1907 ו-200,000 ב-1915.

הדפוס שאפיין את התמורות בציבוריות היהודית - המשבר, התגובה למשבר והנסיונות השונים והמתחרים לארגן את התגובה - בא לידי ביטוי מובהק נוסף בימי מלחמת העולם הראשונה. משני צדי האוקיינוס מצאו עצמם גורמי ציבור יהודיים במבוכה ובתחושה שמלחמה זו, שהיתה אמורה להיות 'המלחמה שתסיים את המלחמות כולן', היא הזדמנות אולי בלתי-חוזרת לשנות מן היסוד את מצב היהודים.

בארצות-הברית מה שהתרחש עשור שנים קודם לכן בעקבות הפוגרום בקישינב שב להתרחש גם עתה: לנוכח הידיעות על ההיקף העצום של קורבנות המלחמה היהודים קמו בזה אחר זה ארגוני סיוע שהתמקדו באיסוף של כספים, מזון וביגוד ובשליחתם לידיים שונים במזרח אירופה. הראשונים להתארגן היו היהודים האורתודוקסים, שכבר באוקטובר 1914 תיעלו את התסכול והמבוכה לנתיביה השגורים של הפילנטרופיה, בהקימם את 'ועד הסעד המרכזי' (Central Relief Committee). חחרו החזיקו אחרים יהודי 'האמנציפציה' שבסוף אוקטובר הקימו באמצעות הוועד היהודי-אמריקני את 'ועדת הסיוע האמריקנית-יהודית' (American Jewish Relief Committee). בנובמבר 1914 התאחדו 'ועדת הסיוע' ו'ועד הסעד המרכזי' ויצרו את 'ועדת החלוקה המשותפת', או הג'וינט בשמה הידוע (Joint Distribution Committee). רק שנה מאוחר יותר גדל הג'וינט עם הצטרפותו של הארגון

שהקימה תנועת הפועלים היהודית – 'ועד הסיוע העממי' (People's Relief Committee).¹⁰⁸ פארווערטס, שבעת ההיא נהנה מתפוצה ומהשפעה רבה, ראה עצמו ככתובת לאיסוף תרומות, נוסף על התפקיד שמילא בהקמתו ובקיומו של קשר בין יהודי ארצות-הברית ליהודי מזרח אירופה.

בקרב בני התקופה עלו תמיהות בשל העובדה שארגונים אורתודוקסיים הקימו ארגון סיוע בתחילת אוקטובר 1914; בשל העובדה שהעילית היהודית הוותיקה הקימה ארגון סיוע דומה זמן קצר אחרי כן; ומשום ששני הארגונים האלה פעלו במסגרת הג'וינט כמעט שנה לפני שתנועת הפועלים היהודית יזמה באוגוסט 1915 את הקמת 'ועד הסיוע העממי'.¹⁰⁹ שייקובסקי הסביר את ה'איחור' כביכול בהתנגדותם של הסוציאליסטים היהודים לפילנתרופיה, ועוד יותר מכך כאשר זו פוונה למטרות לאומיות.¹¹⁰ פרנקל ורוז'נסקי, לעומת זאת, הציעו לראות באירועים החמורים באביב 1915 את הגורם שהביא גם את תנועת הפועלים היהודית למודעות מאוחרת אמנם ועמה למסקנה שאין מנוס וגם עליה לקחת חלק בפעולות הסיוע המאורגנות.¹¹¹

הסברים אלה אינם עולים בקנה אחד עם העובדות הרלוונטיות, גם אם היה זה נכון שהסוציאליזם – לאו דווקא הסוציאליסטים – לא ראה בעין יפה פילנתרופיה, וגם אם אין ספק שהאירועים החמורים בחזיתות מזרח אירופה באפריל 1915 גרמו להעמקת הזעזוע באמריקה, דבר שהתבטא בין השאר בוינוק עצום בתפוצת פארווערטס, מכ-176,000 עותקים בסוף 1914 ליותר מ-200,000 חצי שנה לאחר מכן.¹¹² ראשית, פארווערטס כאמור נקט פילנתרופיה בעצמו, כבר מימי קשינב. 'כאן באמריקה אנו חייבים לאסוף מיליוני דולרים',¹¹³ קרא לקוראיו, גם אם ידע ש'המיליונים' יעמדו ליהודים ממקום אחר. גם לא היה מדובר בבעיה של מודעות: כבר בתחילת המלחמה פנה העיתון אל קוראיו בבקשה שישגרו למערכת מכתבים אישיים שהגיעו אליהם מארצות המלחמה, כמו 'בזמן הפוגרומים'.¹¹⁴ היענותו המהירה של הציבור הביאה לפתיחתו של מדור חדש בעיתון, 'מכתבי מלחמה'.¹¹⁵ מודעות זו עלתה ממילא בקנה אחד עם הפילנתרופיה, ופארווערטס, אשר דיבר על המצב במונחי 'חורבן',¹¹⁶ טיפה את רגש החמלה, העומד כידוע בתשתית של פעולת ההתרמה.

108. על המהלכים להקמת הארגון כפי שהשתקפו בפארווערטס ראו: שם, 3.8.1915, עמ' 4, 7.8.1915, עמ' 4. וראו רוז'נסקי (לעיל הערה 89), עמ' 185-189.

109. רוז'נסקי, שם, עמ' 186.

110. Zosa Szajkowski, 'Concord and Discord in American Jewish Overseas Relief, 1914-1938', *Yivo Annual of Jewish Social Sciences*, 14 (1969), pp. 108-109

111. Jonathan Frankel, 'The Jewish Socialists and the American Jewish Congress Movement', *Yivo Annual of Jewish Social Science*, 14 (1976), p. 202. פרנקל, נבואה ופוליטיקה, עמ' 567; רוז'נסקי (לעיל הערה 89), עמ' 185.

112. פארווערטס, 19.12.1914, עמ' 1, 1.7.1915, עמ' 1.

113. פארווערטס, 23.10.1914, עמ' 4.

114. פארווערטס, 16.9.1914, עמ' 4.

115. ראו למשל: פארווערטס, 29.9.1914, עמ' אחרון, 3.10.1914, עמ' 2, 6.10.1914, עמ' 2.

116. שם, 23.10.1914, עמ' 4.

מסקנה מתבקשת היא שמדיניותו של פארווערטס לא השתנתה גם לנוכח השיא החדש שאליו הגיעה 'שאלת יהודי אירופה' באביב 1915. מדיניות זו, שהגדרנו לעיל כמדיניות של 'הימנעות' או כמדיניות ציבורית 'מצמצמת', מתבהרת עוד יותר כאשר מעמידים אותה מול ניגודה: מדיניות ציבורית 'מרחיבה', שרצו להובילה גורמים שהזדהו מסיבות כאלה ואחרות עם הציונות. שאלת 'האיחור' כביכול נפתרת מפרספקטיבה זו כך: עד אפריל 1915 נמנע פארווערטס מליזום התארגנות ציבורית או מלהשתתף בה, כדי לשמור על מקומו הציבורי הנבדל. כאשר התארגנות כלל-יהודית כבר לא עמדה בספק (הג'וינט כבר פעל מנובמבר 1914) ואף נוצר לחץ של גורמים ציוניים להרחיב את פעילותה באמצעות כינוס 'קונגרס יהודי-אמריקני' שבו תידון 'שאלת היהודים' לעומקה ולרוחבה, ותתגבש מדיניות כלל-יהודית מוסכמת לגביה,¹¹⁷ כל שנשאר לפארווערטס היה להצטרף לג'וינט ולפעול כנגד 'תנועת הקונגרס'.

במרכזה של תנועת הקונגרס עמדה מפלגת פועלי-ציון. מפלגה זו, שמנתה בעת ההיא כמה אלפי חברים בלבד, הובילה – למרות חילוקי דעות מהותיים בין מנהיגיה השונים – את ציוני אמריקה אל 'מוקד החיים הציבוריים', כהגדרתה של רוונ'נסקי,¹¹⁸ בשל ההגש ששמה על דמוקרטיזציה של חיי הציבור היהודי ובשל תפיסת 'השליבים' שאפיינה את הסוציאליזם שלה.¹¹⁹ לחוסר האונים המתסכל של יהודי אמריקה הציעו חברי פועלי-ציון תשובה מרחיקת לכת – התביעה לשנות מן היסוד וב'משפט העמים', כהגדרת הציונות, את מצב היהודים.

כאמור, המלחמה נתפסה כהזדמנות טובה להצליח בכך, בהנחה שבסיומה תעלה 'שאלת המיעוטים' לדיון מדיני-פוליטי, דבר שיאפשר ליהודים להגיע להישגים לאומיים. תנאי למהלך כזה היה התייצבותם של היהודים מאחורי התביעה להכיר בציבור היהודי כלאום בעל זכויות פוליטיות – הכרה שהיתה מקופלת בה הכרה בציונות. קונגרס כלל-יהודי רשמי וייצוגי נראה כדרך הטובה ביותר להשגת יעד זה, ותנאי הכרחי להצלחתו היה גיוסו של המגזר הפועלי כולו, תפקיד שאנשי פועלי-ציון ראו בו את תפקידם. על הקושי הלא-צפוי של התנגדות פנימית בקרב פועלי-ציון למהלך הזה, כל שכן התלהבות מעטה אצל כמה מהציונים הלא-פועליים,¹²⁰ נוספה העובדה שמן העבר האחר של המתרס הציבורי פעלו

117. על הקונגרס היהודי-אמריקני ראו: Frankel (above note 111), pp. 202-341; רוונ'נסקי (לעיל הערה 89), עמ' 143-180.

118. רוונ'נסקי, שם, עמ' 138.

119. ראו למשל: בר ברוכוב, מלחמת המעמדות והשאלה הלאומית, ירושלים 1927, עמ' 27, 52-55 ועוד. ברוכוב אינו דן שם במישרין בסוגיית תנועת הקונגרס, אלא הוא מנתח את היחס שבין מגזרים שונים המרכיבים קבוצה לאומית. עם זאת, ניתוחו הפילוסופי מייצג נאמנה את 'תורת השליבים' – כפי שאפשר ללמוד למשל מן ההבחנה בין 'עם' ל'לאום', בין לאומיות 'מסורתית' ל'ראלית' או בין 'ציוניזם' ('לאומנות' בעברית של ימינו) ל'לאומיות' – שליבים שונים בהתפתחות, שהמעבר מהנמוך לגבוה יכול להיות פרי של פעולה פוליטית מקדמת דמוקרטיזציה בלבד.

120. מתתיהו מינץ, זמנים חדשים, זמירות חדשות: בר ברוכוב 1914-1917, תל-אביב 1988, עמ' 145-148, 253-260, ועוד.

גורמים אחרים שהיו מאורגנים בקואליציה ציבורית משל עצמם, שעוד קודם לכן גילתה התנגדות לכל סוג של התארגנות כלל-יהודית בעלת אופי פוליטי ומרחיב.

כאמור, המתנגדים לתנועת הקונגרס היו פארווערטס והוועד היהודי-האמריקני, אשר לפני המלחמה התנגדו ליוזמת 'הקהילה'. פארווערטס, שזיהה את הקשר בין תנועת הקונגרס לציוני-אמריקה ולפועלי-ציון, תהה כיצד מתיישבת כוונת הקונגרס לפעול גם 'למען זכויות היהודים ברוסיה', וגם 'למען' בית עצמאי ליהודים בפלסטינה?!, כאשר 'בפלסטינה נרדפת היידיש כמו ברוסיה?!'.¹²¹ וממילא יש לזכור שפארווערטס ראה את תנועת הקונגרס כיוזמה

'סקטוריאלית' של 'הקהילה', שייצגה לשיטתו רק עשרה אחוזים מהציבור היהודי.¹²² לשיטתם של שיף ומרשל, מנהיגי הוועד היהודי-האמריקני, שהוקם כזכור ב-1906, לא היה כלל צורך בהקמת 'הקונגרס', כשם שלא היה צורך בהקמת 'הקהילה' ב-1909. למענתם, 'השאלה היהודית' היא שאלה עדינה שהתמודדות עמה צריכה להיעשות באופן מקצועי ומאחורי הקלעים, דבר שרק אישים מקושרים כמנהיגי הוועד היהודי-האמריקני מוכשרים לעשותו. כאשר קמה 'הקהילה' למרות הסתייגותם, כל שנשאר להם היה לעצבה באופן הפחות דמוקרטי האפשרי: על-פי חוקת 'הקהילה', שהכתיב למעשה שיף, רק ליהודים בעלי אזרחות אמריקנית יש זכות לבחור ולהיבחר למוסדותיה. מאחר שרוב היהודים בארצות-הברית היו מהגרים, שעדיין לא התאזרחו, מגמת 'הצמצום' באה לידי ביטוי בסעיף זה, בכך שהוא בלם דמוקרטיזציה בהקטינו את בסיסה העממי של 'הקהילה'.¹²³

באופן דומה דחה לואי מרשל בחריפות את הרעיון להקים 'קונגרס יהודי-אמריקני', רעיון שנדון בוועידת 'הקהילה' שהתכנסה באפריל 1915. מרשל טען ש'קונגרס כזה ישפיע לרעה, אם בכלל, והשפעתו על המעצמות באירופה לא תהיה רבה מהשפעתה של אבן קטנה המוטלת לאוקיינוס האטלנטי'.¹²⁴ למרות התנגדות זו החליטו מאות הארגונים שהיו מסונפים ב'קהילה' לייסד 'קונגרס יהודי' ולבנות את מוסדותיו באופן 'אמריקני', כלומר על בסיס תהליך מקיף של בחירות ייצוגיות. בהיעדר אפשרות למנוע את המהלך כולו, כל שנשאר בידם של מתנגדי 'הקונגרס' היה לנטרלו מבפנים: לאחר הבחירות המוצלחות לקונגרס היהודי-אמריקני פעל מרשל אצל הנשיא וודרו וילסון, והוא פנה אל ראשי 'הקונגרס היהודי-אמריקני' בבקשה לכנסו רק לאחר תום המלחמה.¹²⁵

לסיכום, בשלב ראשון פעלה 'הקואליציה' הסוציאליסטית-פלוטוקרטית למנוע את כינוסו של 'הקונגרס'; משהתקבלה ההחלטה לארגנו, החלישו פארווערטס בכך שנמנע מלקחת חלק בתהליך הדמוקרטי שקדם לו, ולאחר שהתכנס פעם אחת דאגו יהודי 'האמנציפציה' לפזרו. סירקין, איש פועלי-ציון, הגדיר את מהלך הפיזור כתוצאת פעולתה של 'קואליציה

121. פארווערטס, 16.8.1915, עמ' 2.

122. פארווערטס, 5.3.1909, עמ' 4.

123. Goren, *The New York Kehillah*, pp. 61, 71-72.

124. פרנקל, נבואה ופוליטיקה, עמ' 571.

125. שם, עמ' 601-605.

בין הוול-סטריט להסטריט-סטריט.¹²⁶ היטיב לתאר את ה'קואליציה' הזאת ברוך צוקרמן, איש פועלי-ציון, שלקח גם הוא חלק פעיל במשא-ומתן בין שלושת המגזרים של הציבור היהודי בארצות-הברית:

תשעה יהודים מתכנסים יחד; כמה מהם מחפשים בכל מחיר דרך להימלט מן ה'אספסוף' ולהקים מחסום נגד הרצון העממי שניעור זה מקרוב; ואילו קבוצה שניה מבקשת לארגן את ההתעוררות הזו ולכוון אותה לפעולה מוחשית; וקבוצה שלישית מנסה באמצעים שונים, גלויים וחשאיים, לסייע לקבוצה הראשונה.¹²⁷

'תרומתו' של פארווערטס לכלימת הדמוקרטיזציה של הציבור היהודי באה לידי ביטוי בהתנגדותו לתנועת הקונגרס, ובהרחקת קוראיו מדיון ענייני בשאלה היהודית – שעמה רצה 'הקונגרס' להתמודד – ובפתרונותיה. את צעדו התודעתי מימש העיתון בכך שעמל על טיפוח רגשות ועזווע, צער, חמלה וחוסר אונים אצל קוראיו. אל מול חוסר האונים של היהודי הפשוט, הבליט העיתון את עוצמתם הציבורית והכלכלית של יהודי הממון בכלל ושל שיף בפרט, שהוסיף ליהנות כמו רוטשילד בשעתו מדימוי 'מלך היהודים'. וכשם שהרצל ראה בבית רוטשילד יריב מרכזי בזירה הציבורית-היהודית באירופה,¹²⁸ כן ראו תומכיו של שיף בפועלי-ציון יריבים מרכזיים. יריבות זו באה לידי ביטוי גם בהקשרה של תנועת הפועלים הכלל-אמריקנית.

* * *

חודשיים לפני הצהרת בלפור קיבל ארגון בשם American Alliance for Labor and Democracy (להלן: 'ברית העבודה') הצעת החלטה התומכת בהקמת מדינה יהודית בפלסטין. ארגון זה הוקם כמשקל-נגד ל-'Peoples' Council for Peace and Democracy' (להלן: 'מועצת העם'), ארגון שהתיימר גם הוא לייצג את הפועל האמריקני והיה קואליציה של מתנגדי מלחמה מקרב השמאל הסוציאליסטי והחזוואים של המערב התיכון.¹²⁹

'ברית העבודה' הוקמה שלושה חודשים לאחר הצטרפותה של ארצות-הברית למלחמה,

126. ראו: Epstein, *Jewish Labor in the United States*, vol. 2: 1914-1950, p. 63. רחוב הסטר היה מן הרחובות המרכזיים וההומים של ניו-יורק היהודית. סרט קולנוע המתאר נאמנה את חיי המהגרים היהודים בתקופה הנדונה נושא את שמו של רחוב זה – Hester Street.

127. פרנקל, נבואה ופוליטיקה, עמ' 580. וראו גם קריקטורה שהביא פרנקל, מבלי לציין את המקור, ובה נראית דמותו של שיף מנסה לבלום את תנועת הקונגרס באמצעות נעלי הבית שלו, שעל אחת מהן כתוב 'הוועד היהודי-האמריקני' ועל השנייה 'פארווערטס' (שם, עמ' 585).

128. ראו למשל: דניאל גוטיין, 'הרצל והמאבק בתוך הפלוטוקרטיה היהודית: הרוטשילדים, הירש ומונטגיו', ציון, סב, א (תשנ"ז), עמ' 47-74.

129. ראו: Mari J. Buhle, Paul Buhle, Shannon, *The Socialist Party of America*, pp. 117-118; Dan Georgakas (eds.), *Encyclopedia of the American Left*, Urbana, IL 1992, p. 567. וראו

מאמר מערכת על מינסוטה וצפון דקוטה, פארווערטס, 31.8.1917, עמ' 4.

והרוח החיה מאחורי הקמתה היה סמואל גומפרס, נשיא ה-AFL.¹³⁰ מראשית המלחמה תמך גומפרס בוילסון, תחילה בניטרליות הפרו-בריטית שלו, לאחר מכן במהלכי 'ההתכוננות' ובתמיכה בהכרות המלחמה בלהט מוסרני דומה לזה של הנשיא.¹³¹ רווחיו הפוליטיים של גומפרס לא היו מבוטלים: לצד השגשוג בשוק העבודה, שנבע מכלכלת המלחמה, השיג הפועל האמריקני את 'חוק קלייטון', שהתקבל ב-1914 וסיפק בסיס להכרה בזכות ההתארגנות והשבתה. גומפרס קידם את החוק בהתלהבות והכריז עליו כעל 'המגנה קרטה של הפועל האמריקני'.¹³²

כשבועיים לאחר פרסום הצהרת בלפור הוביל גומפרס את ועידת ה-AFL לאמץ את החלטת 'ברית העבודה'. גומפרס תמך כאמור במדיניות הממשל מאז ראשית המלחמה, והנשיא ועוזריו ראו בעין יפה את מהלכיו בקרב ציבור הפועלים האמריקני. אולם בכל הקשור להצהרת בלפור נפרדו דרכיהם: וילסון לא היה שותף להצהרות התמיכה של 'ברית העבודה' וה-AFL, כפי שלא היה שותף להצהרת בלפור, שלא ראה אותה בעין יפה אך לא שם מכשולים בדרכה. רק משהיתה לעובדה קיימת ובלתי-הפיכה הצהיר וילסון באוגוסט 1918 על תמיכתו הרשמית בה.¹³³

הפער שבין עמדות וילסון לגומפרס בנוגע להצהרת בלפור דורש הסבר, שכן על-פי הדעה הרווחת נגרר היושב-ראש אחר הנשיא, ואילו בסוגיית הציונות פעל גומפרס עצמאית ובניגוד מסוים לדרכו של וילסון.¹³⁴ הסבר סביר לכך הוא שאת תמיכת ה-AFL בציונות יש לראות כחלק ממדיניותו 'האתנית' של הארגון, שהשתקפה בשמו - 'פדרציה' - בנסותה

130. על ה-AFL ראו לעיל עמ' 431. על תמיכת גומפרס בנשיא מעידה תמונה השווה אלף מילים - גומפרס חבוש קסדת טיים מנופף בגאווה לאומית למצלמה. ראו: סמיואל מוריסון, הנרי קומאג'ר וויליאם לכטנברג, ההיסטוריה של ארצות-הברית (תרגם אמיר אורן), ב, תל-אביב 1984, עמ' 579.

131. מדיניות ה-preparedness גובשה עוד במהלך שנת 1915, וגם היא היתה שנויה במחלוקת, שכן מה שהציגו תומכיה כהתארגנות ראשונית, למקרה שארצות-הברית תיאלץ לנקוט צעדים מלחמתיים, תפסו מתנגדיה כחריגה מעקרון הניטרליות. פארווערטס תקף בחריפות מדיניות זו בטענה שהיא פרי האינטרס הקפיטליסטי. ראו למשל מאמר מערכת, 16.12.1915, עמ' 4. על מדיניות זו ראו: Link, Woodrow Wilson and the Progressive Era, pp. 180-194; מוריסון, קומאג'ר ולכטנברג, ההיסטוריה של ארצות-הברית, ב, עמ' 574.

132. Gabriel Kolko, *The Triumph of Conservatism: A Reinterpretation of American History, 1900-1916*, London and New York 1963, pp. 261-269; מוריסון, קומאג'ר ולכטנברג, ההיסטוריה של ארצות-הברית, ב, עמ' 562.

133. דוד ויטל, המהפכה הציונית, ג: שלב ההכרעה, תל-אביב 1991, עמ' 240-241, 252. עוד בעניין ה-AFL ועמדותיו משלב הצטרפותה של ארצות-הברית למלחמה ובשנים הסמוכות ראו: Haggai Hurvitz, 'Union Management Cooperation: A Conservative Retreat or A Drive for Industrial Reform? The Case of the AFL's Policy in the 1920s', in: Hedva Ben Israel et. al (eds.), *Religion, Ideology and Nationalism in Europe and America: Essays Presented in Honor of Yehoshua Arieli*, Jerusalem 1986, pp. 277-290.

134. Sheila Polishook, 'The American Federation of Labor, Zionism and the First World War', *AJHS*, 65 (March 1976), pp. 228-244.

לבנות עצמה בין השאר גם על מיעוטים.¹³⁵ לכאורה, מדיניותו 'האתנית' של גומפרס היתה אמורה לקרבו לתנועת הפועלים היהודית. מהעובדה שמנהיג ה-AFL ראה בתנועה הציונית שותפה פוליטית נגזרת המסקנה שלפחות בעיני מנהיגם של פועלי אמריקה המאורגנים נתפסה דווקא הציונות כבעלת מעמד ציבורי יהודי – כלומר 'אתני' – חזק יותר מזה שהיה ליריביה. בין כך ובין כך, גומפרס וקאהאן, על אף מוצאם 'האתני' הזהה – כאמור, גם גומפרס היה יהודי – ידעו תקופת יריבות ציבורית ארוכת שנים. לכן, כשחיפש גומפרס שותפים לחזית הרחבה שניסה להקים בקרב הפועלים והמהגרים לתמיכה במדיניותו של וילסון, פנה דווקא ליריביו של קאהאן, לציונים. בעניין זה כאמור היו וילסון וגומפרס שותפים מלאים.

וילסון היה מודע להתנגדות כלפיו וכלפי מדיניותו הניטרלית להלכה אך הפרו-בריטית למעשה שרווחה בקרב קבוצות אתניות שונות. לכן הבין שתמיכה של 'הקואליציה', שבמרכזה עמד גומפרס, לכל הפחות תכהה, אם לא תבטל, התנגדות זו.¹³⁶ בין הקבוצות האתניות שהממשל ניסה לגייס למדיניות המלחמה שלו היו גם היהודים. מאמציו של הממשל בזירה היהודית היו מרשימים: כמיליון ורבע עלוני הסברה, 10,000 טורים בעיתונות ומאתיים אספות הסברה הופנו כלפי מגזר זה.¹³⁷ המאמץ ההסברתי המיוחד שהושקע בציבור הפועלים לא היה מתאפשר ללא סיועם של גורמים בתוכו.¹³⁸ מפלגת פועלי-ציון היתה אחת מהם,¹³⁹ והממשל ראה בתנועה זו סוכנת לאינטרסים שלו ומשקל-נגד לעוצמתו הרבה של פארווערטס שהתנגד למלחמה. לא בכדי ינקוט הממשל צעדים צנזוריאליים נגד העיתון, כפי שנראה להלן. בעת מאבקו בתנועת הקונגרס, בפועלי-ציון וב-AFL הוסיף פארווערטס לשלול את האידאולוגיה והמעש של הציונות והעביר ביקורת על המציאות בארץ-ישראל. רק סוציאליסט יכול לאמוד את גודל הטרגדיה הנוראית של העם היהודי, טען מאמר מערכת בינואר 1915. 'הציונים אינם מבינים שלא די בפטריוטיות וברחמנות כדי לאחד את עשירי אירופה היהודים. תקוותם של היהודים היא בקבלת עזרה סוציאליסטית מהאנושות כולה'.¹⁴⁰ העיתון הכיר היטב את התאוריה הציונית, שגרסה כי תנאי הכרחי להצלחת התנועה הוא תמיכה של מעצמה עולמית גדולה. מכיוון שלעת ההיא שתי המעצמות שבאו בחשבון לדעת העיתון

Ibid., p. 244. 135

Ibid., pp. 228-229. 136. ראו: מוריסון, קומאג'ר ולכטנברג, ההיסטוריה של ארצות-הברית, ב, עמ' 579.

Polishook (above note 134), p. 243. 137

138. לואי מילר, גם הוא ממקימי פארווערטס, פרש ממנו כבר ב-1905 והקים את ווארהייט. ב-1917 קיבל מילר מימון ממשלתי לכתב העת האנטי-פציפיסטי שלו, מילערס וואכענבלאט. ראו: טלי תדמור שמעוני, 'מלחמות העיתונות של לואי מילר', קשר, 8 (1990), עמ' 32.

139. בתחילת המלחמה, בעודו מכהן כשר החוץ, דאג ויליאם ג'ינגס בראין, המנהיג הדמוקרטי הדגול, לשחרר ממעצר את ליאון חזנוביץ, ממנהיגי פועלי-ציון באירופה. באותה העת פועלי-ציון עדיין התנגדו למלחמה, בדומה לרובה של תנועת הפועלים היהודית, וייתכן שצעדו של בראין נועד גם לחזק את ההסברה הפרו-ניטרלית ברחוב היהודי. ראו: רוזנסקי (לעיל הערה 89), עמ' 140.

140. פארווערטס, 13.1.1915, עמ' 4.

לתמיכה בציונות – אנגליה וצרפת – לחמו לצדה של רוסיה, המעצמה שרוב היהודים ראו בה אחראית לצרתם, פסל העיתון את כוונתה של הציונות להישען על צרפת או על אנגליה. הוא הציע כדרכו חלופה סמלית, כאשר דיבר על 'המעצמה הסוציאליסטית' כעל משענת של ממש לעם היהודי, להבדיל כביכול מאנגליה שהיתה 'משענת קנה רצון', כהגדרתו.¹⁴¹

על רקע הדברים האלה, לא ייפלא שעל הצהרת בלפור יכלו קוראי פארווערטס ללמוד מעיתונם רק בקושי. שבועיים לאחר מעשה, ושבוע לאחר פרסום העניין בעיתונות העולמית, הוזכרה ההצהרה לראשונה ובעקיפין, אגב התייחסות להודעה מטעם הממשל בווינגטון, ולפיה 'אנגליה לא התייעצה עם אמריקה על אודות פלסטינה'. העיתון הסביר לקוראיו ש'הודעת הממשל בווינגטון נמסרה כתשובה לשאלה הנוגעת לדברי שר החוץ האנגלי בלפור, כי הממשלה הבריטית בעד ייסוד מדינה עצמאית בפלסטינה'.¹⁴² אף-על-פי שהתנועה הציונית והנעשה בארץ-ישראל זכו לסיקור לפחות פעם בשבוע¹⁴³ – מהלכי הצבא האנגלי, למשל, בשבועות שקדמו לכיבוש ירושלים והידיעה על 'נפילת' העיר תפסו כותרות ראשיות שמנות¹⁴⁴ – רק חודש לאחר פרסום ההצהרה הקדיש העיתון מאמר מערכת ל'ניצחון' הציוני.¹⁴⁵ במאמר המערכת על הצהרת בלפור נטען שאילו התקבלה 'הבשורה' על מתן ארץ-ישראל ליהודים חמישים שנה קודם לכן, השפעתה על ההמון היהודי היתה שונה בתכלית. 'אז היתה ההשפעה יכולה להיות כמו זו של ה"משיחים" שהופיעו לאורך הגלות הארוכה'. אולם 'היום עשתה הבשורה הזאת מעט מאוד רושם. אפילו הציונים השמרנים אינם מוכנים לומר להמון היהודי שצרותיו הסתיימו ולכן הוא יכול לחדול ממאמציו להשיג חופש וזכויות [...]'. על השאלה 'מה השתנה בחמישים השנים הללו?' השיב העיתון ש'ההסברה הסוציאליסטית הביאה למהפכה בפסיכולוגיה של ההמון היהודי. הסברה זו שימשה הגנה מפני היסטריה המונית, שציפיות מעין אלה יצרו בנשמתו במשך אלפי שנים'.¹⁴⁶

העיתון אף הזכיר לקוראיו ש'כבר לפני שלוש שנים' כתב שאין מניעה לממש את הרעיון הציוני [...] אלא שמימוש לא ישנה כלל את מצבו של הפועל היהודי. מיליוני פועלים יהודים יישארו בארצותיהם גם אם תקום מדינה יהודית בארץ-ישראל'. לחיזוק קביעתו-תחזיתו סקר העיתון את תולדות ישראל מימי המלוכה והלאה. אפילו אז, 'ובהיעדר רכבות, אוניות וטלגרף היתה פזורה יהודית ביוון, ברומא, בבבל ואפילו במצרים [...] על שיבה לשם

141. פארווערטס, 13.3.1915, עמ' 6. ההפניה למקרא – במקור. העיתון הרבה לנקוט רטוריקה מסורתית מאחר שהיה מודע לנטייה המסורתית של רבים מקוראיו.

142. פארווערטס, 15.11.1917, עמ' 1.

143. טענה זו מבוססת על סקירה שיטתית של כל אחד מעמודי העיתון בין אוגוסט 1914 לדצמבר 1917.

144. 'בשער ירושלים' (כותרת ראשית), פארווערטס, 16.11.1917; 'אנגלים כבשו את יפו' (כותרת ראשית), 19.11.1917; 'ירושלים במצור', 21.11.1917, עמ' 1; 'ירושלים נפלה' (כותרת ענק), 11.12.1917. כתבה על ירושלים כולל תמונה, 12.12.1917, עמ' 3.

145. פארווערטס, 1.12.1917, עמ' 4, 24.11.1917, עמ' 5.

146. פארווערטס, 1.12.1917, עמ' 4.

אסרה במפורש תורת משה, והרי כל היהודים היו אז אדוקים'. יהודים היו אפילו במדינת האפיפיור, 'מייסד האינקוויזיציה'. לכן ברור ש'היהודים אינם מעוניינים בארץ-ישראל עד כדי כך שהם יעזבו הכול ויעברו אליה'. אין ספק שמחבר המאמר התעלם מן העובדה שהציונים לא ראו בריכוז כל היהודים בארץ-ישראל מטרה בת-השגה ולכן התמקדו בחתירה לממלכתיות יהודית בתקווה שהיא תשנה את מעמד היהודים בעולם כולו. בין כך ובין כך, מסקנת המאמר היתה:

תחושת האחדות המפעמת בקרב העם כרגע היא זמנית. אך אף-על-פי-כן הציונים סבורים שהיא תחזיק מעמד ותבטל את הבדלי האינטרסים הכלכליים [...] המתיישבים הבודדים במושבות היהודיות בארץ-ישראל מעדיפים את העבודה הערבית הזולה מעבודת אחיהם היהודים וזאת בשל האינטרסים הכלכליים שלהם. מפלגות הפועלים היהודיות בפלסטינה נאבקות נגד כך בחריפות, אך ללא הועיל. האינטרס הכלכלי חזק פי אלה מהאחוזה הלאומית [...] אינטרסים אלה יגרמו לכך שמילוני יהודים, גם כשתהיה מדינה יהודית, ינהגו על-פי המימרה: 'בקבר בין יהודים, אך בפרנסה בין הגויים'. ומכיוון שבקרב הגויים הם חייבים להיאבק נגד נישולם, אין להם ברירה אלא לחפש בקרב הגויים גם צדק, שוויון ואחוזה.

'בנוגע לכך', סיכם המאמר, 'יש בינינו לבין כל הציונים מהאגף השמאלי הסכמה'. 'האינסטינקט של ההמון היהודי הרחב' מונע אותו מלהיתפס 'להיסטריה משיחית, וזהו נצחונה של ההסברה הסוציאליסטית'.¹⁴⁷

כפי שהראינו לעיל, פארווערטס ופועלי-ציון העבירו ביקורת על הניצול במזרח אירופה, במזרח התיכון ובמזרח ניו-יורק בגלל הפרדיגמה המשותפת להם – הסוציאליזם. ואילו בפרדיגמה הפוליטית לא שררה שום 'הסכמה עם הציונים מהאגף השמאלי'. יש לקבל את הערכתו של העיתון שההסברה שלו 'ניצחה', אך לא על-פי כוונתו. אין ספק שהעיתון השפיע רבות על 'האינסטינקט של ההמון היהודי', אך לא בכיוון שהצהיר עליו העיתון, כלומר הכיוון הפרגמטי, הנזהר מ'היסטריה משיחית', אלא בכיוון ההפוך לחלוטין שמשמעותו היתה שמרנית מבחינה ציבורית ופוליטית.

להערכת פארווערטס

'כחש, מלשינות גואה של צביעות, בורסה של נוטבלים, של חסידים ספקולנטים, או של בא כוח של "פרולטריון" – מילים קשות אלה הפנה בזמנו יוסף חיים ברנר כנגד העיתון וכינה אותו גם 'עיתון המרמה של הגענאסען'.¹⁴⁸ בר ברוכוב, שמצא מקלט בניו-יורק בימי מלחמת

העולם הראשונה, היה יכול להתרשם מעוצמתו של העיתון מקרוב. במאמר שתיאר את מצב עיתונות היידיש ב־1916, כתב ברוכוב שפארווערטס 'רוכב על סוס העץ' הפרולטרין, מדרבן אותו בשוט הפורנוגרפיה [...] ושולט בטראסט עיתונות היידיש בניו יורק.¹⁴⁹ ברל כצנלסון, לעומת זאת, ביטא גישה אחרת כלפי עיתון הפועלים הניו־יורקי המכובד. ב־1929, במסיבת פרידה שנערכה לכבוד קאהאן בסיום ביקורו השני בארץ־ישראל, דיבר כצנלסון על עורך העיתון בהערכה מרובה: 'את שמו של אייב קאהאן הכרנו מילדותנו, בשמענו על ראשית צעדי תנועת הפועלים היהודים באמריקה. בפגישה החיה אתו ראינו אדם בעל עין, בעל לב'.¹⁵⁰

גם אם דבריהם של ברנר ושל כצנלסון נאמרו בהקשר היסטורי שונה למדי, דומה שהפער בין דבריהם מקפל את מרחב האפשרויות לדיון במורשתו של פארווערטס: ברנר וברוכוב עמדו על פער שבין הדימוי העצמי הפרוגרסיבי של העיתון ובין מה שהעריכו כתרומתו הרגרסיבית לתודעה של הציבור שאליו פנה. כצנלסון, לעומת זאת, הדגיש את עובדת הצלחתו של העיתון, שתרמה מן הסתם להתפתחותו של ציבור יהודי עצמאי, כלומר לדמוקרטיזציה, יעד חשוב כשלעצמו גם ואולי בעיקר מנקודת מבט ציונית.

כמו כן ייתכן שההבדלים בהערכותיהם של אישים ציונים אלה משקפים דווקא את התמורות שעברו העיתון בכלל וקאהאן בפרט לפני ואחרי הצהרת בלפור. משמע, ביקורתם החרפה של ברנר וברוכוב הוטחה בעיתון בתקופתו האנטי־ציונית, ואילו דברי ההערכה של כצנלסון נאמרו בשלב ה'לא־ציוני' שלו,¹⁵¹ שהחל בשנות העשרים. ביקוריו של קאהאן בארץ־ישראל עולים בקנה אחד עם מגמה זו. את תמיכתו הנלהבת של העיתון בהקמתה של מדינת ישראל ניתן לראות כשיא צעידתו של קאהאן מאנטי־ציונות ללא־ציונות ועד לפרו־ציונות.¹⁵² אך, כפי שראינו, ביקורת מהסוג שמתחו ברנר וברוכוב, כמו גם שירי הלל מהסוג שהשמיע כצנלסון, התקיימו בכל התקופה הנחקרת במאמר זה, כלומר גם בעיצומו של השלב ה'אנטי־ציוני'. להערכות הסותרות היו אחראים גורמים 'ציוניים' ו'אנטי־ציוניים' מובהקים, ולכן את המחלוקת יש לראות לא בממד האידאולוגי – פרו־ציונות או אנטי־ציונות – אלא בממד הציבורי־פוליטי.

את הערכותיהם של ברנר, ברוכוב וכצנלסון יש לראות כמתייחסות לשני ממדים בפעולתו של פארווערטס: ברל התרשם מעצם הצלחתו של קאהאן לסחוף אחריו ציבור גדול, ואילו ברנר וברוכוב התייחסו להשפעות פעולתו של העיתון על עיצובה הממשי של הזירה היהודית. במילים אחרות: ברל התרשם מ'סוציאליזם הנשמה' של העיתון, ואילו ברנר וברוכוב מתחו

148. כתבי ברנר, ב, תל אביב 1960, עמ' 210, וראו גם עמ' 218; מוסייה ליפמן, 'י.ה. ברנר ומלחמתו בעיתונות הצהובה', קשר, 11 (מאי 1992), עמ' 65. 'גענאסען-חברים', כלומר חברי מפלגה או תנועה.

149. בר ברוכוב, 'עיתונות היידיש ב־1916', קשר, 12 (נובמבר 1992), עמ' 95-96.

150. כתבי ברל כצנלסון, ד, עמ' 99.

151. על ההבחנה בין 'אנטי־ציונים' ל'לא־ציונים' ראו: יגאל עילם, מחוזן למדינה: בעיות מרכזיות בתולדות הציונות, תל־אביב 1978, עמ' 42.

152. ראו גליונות פארווערטס בימים שלאחר 14 במאי 1948.

ביקורת על משמעויותיו הפוליטיות של 'סוציאליזם' זה.

מורשת פארווערטס, כפי שעיצבוה רושמי זכרונות וחוקרים כאחד, הלכה בדרך-כלל בנתיב ה'נשמה'. עיון ברשימת הפרסומים שהופיעו בעשור האחרון בנושא קאהאן מוכיחים זאת. אך את קריאת הכיוון ה'ספיריטואלית' הזאת יצרו אנשי העיתון עצמם. בשלהי 1917 טען קאהאן במאמרו שפרסם בעיתון של המפלגה הסוציאליסטית האמריקנית שהוא ועיתונו 'עומדים במרכזה של תנועת חינוך גדולה. באמצעותנו לומדים ההמונים אנגלית ואזרחות וכך נעשים אזרחים טובים. אנו גורם יהודי חשוב בעולם כולו'.¹⁵³ מוסף חגיגי מיוחד, שיצא באותה שנה לכבוד יובל העשרים של העיתון, סיכם את מורשת העיתון בשני עשוריו הראשונים:

מצבו של 'פארווערטס' כיום הוא מצוין מכל בחינה. רווחיו גדולים, תפוצתו גדולה כמעט כמו של כל עיתוני הערב גם יחד, והשפעתו המוסרית אינה מוגבלת רק לתנועת הפועלים ולתנועה הסוציאליסטית, אלא מתפשטת אל כל החוגים היהודיים. 'פארווערטס' הוא גם נותן הטון וקובע כיווני המעש הרוחני והאמנותי ברחוב היהודי באמריקה.¹⁵⁴

הדברים מדברים בעד עצמם: 'ההשפעה המוסרית' באה לידי ביטוי בכך שהעיתון קבע את 'כיווני המעש הרוחני והאמנותי'. 'השפעה מוסרית' זו שימשה גם מושא לביקורת. מוריס וינצ'בסקי, ממקימי פארווערטס ומהבולטים בתנועת הפועלים היהודית, תקף בעיקר את 'השפעתו המוסרית' של העיתון, כשטען שאל לו 'להיות "אורקל" שאומר לקוראיו מה לעשות'. בעיקר הזהיר וינצ'בסקי מפני 'דחיקתם של החברים הישרים והטובים הצדה', על-ידי 'בעל הבית של העיתון עם מכונת הלינוטיפי החדשה שלו'. באחת, טען וינצ'בסקי, פארווערטס בהנהגתו של קאהאן הולך בקו 'לא סוציאליסטי'.¹⁵⁵

ביקורת דומה כתב צבי מרגוש, שכינה בשם 'פארווערטסיזם' את התופעה שהתפתחה סביב העיתון, ולשם הבנתה הציע לקוראיו 'מחקר פסיכואנליטי' שלה. בפתיחת דבריו אמר ש'פארווערטס' הוא יותר מעיתון. זהו מוסד אשר יש לו כיום ההשפעה המוסרית – מוטב שנאמר ההשפעה הלא-מוסרית – הרבה ביותר ברחוב היהודי. בהמשך דבריו הוא קבע:

בהיותו הגורם התרבותי הגדול ביותר בחיים היהודיים-אמריקניים, ממלא 'פארווערטס' את התפקיד שבעמים אחרים ממלאים כמה וכמה מוסדות. במובן הפסיכולוגי העיתון הוא דתם החדשה של המוני היהודים. בשבילם הוא כמו הכנסייה הקתולית, שאליה הם הולכים לאחר יום עבודה קשה, מחפשים נחמה לצרותיהם ותקווה לעתידם. עורך העיתון ומשפחתו הרשמית הם עבור ההמון מה שהאפיפיור והקרדינלים שלו עבור הקתולים. העיתון הוא גם האוניברסיטה שבה לומדים ההמונים ומתחנכים; העיתון הוא גם קרקס

Call, 8.10.1917, p. 1. 153

154. הלל ראגאף, 'די געשיכטע פון "פארווערטס"', 'פארווערטס' יובילעאום אויסגאבע, 22.4.1917, עמ' 19.

155. צוקונפט, מאי 1910, עמ' 297-298.

המספק להם בידור, או – אם לומר זאת טוב יותר – הוא מספק להם מענה ליצר הגס, הפרימיטיבי והוולגרי שלהם.¹⁵⁶

מעיון במורשת פארווערטס, כפי שנראה מהכתובים המאוחרים יותר, בעיקר משנות החמישים ואילך, עולה כאמור שההערכות מן הסוג של ברל הן דומיננטיות יותר, והן דומיננטיות למעשה עד היום. גאס טיילר, חבר במערכת פארווערטס, כתב חוברת חגיגית שיצאה לאור לכבוד יובל המאה של העיתון.¹⁵⁷ טיילר שב והציג את תולדות העיתון כפי שהן תוארו בגליונות היובל למיניהם, וכמותם הוא מתעכב על בחירתו של קאהאן לתפקיד העורך הראשון, פרישתו לאחר ארבעה חודשים ושובו ב־1903; מאמצי האמריקניזציה של העיתון; מאבקיו נגד הקומוניזם 'במשך שבעה עשורים', והמהפך שעבר העיתון ביחס לציונות. 'An institution is the elongated shadow of one man', ציטט טיילר מדברי אמרסון והוסיף: 'אם כך, אזי "פארווערטס" הוא צלו הארוך של קאהאן'. טיילר הלך בעקבות אמרסון גם כשקבע ש'קאהאן – כמו לותר הפרוטסטנט, פוקס הקוויקר, ווסלי המתודיסט וקלרקסון מתנגד העבדות – מרד במוסדות קיימים'. 'כנגד מי מרד קאהאן?', שאל טיילר ומנה רשימה ארוכה:

נגד הקפיטליזם, אך גם נגד מפלגתו הסוציאליסטית של דה ליאון; נגד 'פארווערטס', ואחר-כך נגד מרידתו שלו ב'פארווערטס' שאליו שב; הוא מרד נגד הדת, אך גם נגד אלה שבזו לדת; הוא מרד בציונות, אך גם נגד אלה שדחו את מדינת ישראל; הוא מרד גם בשתי המפלגות 'הקפיטליסטיות' באמריקה, אך גם נגד אלה שנאבקו נגד בחירתו השנייה של פרנקלין רוזוולט [...] קאהאן [...] היה במרד קבוע נגד כל מוסד קיים, ובתפקידו זה היה במרד קבוע נגד עצמו.¹⁵⁸

את שיא תיאורו של טיילר יש לראות בדברים שכתב על המהפך שעבר פארווערטס ביחסו לציונות לאחר פרעות תרפ"ט, מהפך שהגיע על-פי ניתוח זה לשיא גיבושו לאחר השואה: 'ציון אולי לא היתה גן עדן', הסביר טיילר, 'אך אין ספק שהיתה טובה מהגיהנום שההיטלרים בעולם כולו הביאו על היהודים שוב ושוב'. זו היתה עוד דוגמה ל'כניעת הדוגמה לפרגמטיזם', הסביר טיילר, והוסיף ש'גישתו המעשית של קאהאן וה'פארווערטס' שיושמה לצדדים רבים של השאלה היהודית, יושמה גם למישור המקומי בארצות-הברית'. כל זה הוביל אותו למסקנה שקאהאן היה 'הראליסט הנצחי'.¹⁵⁹

* * *

מה היתה ה'נשמה' שטיפח פארווערטס? מנקודת מבטו של האב-טיפוס של המהגר היהודי,

156. צבי הירש מארגאשעס, דער פארווערטסיזם: פסיכאנאליטיש אונטערזוכט, ניו יורק 1922, עמ' 3-4.
 157. Gus Tyler, *A Vital Voice: 100 Years of the Jewish Forward*, New York 1997.
 158. Ibid., pp. 15-36, et passim.
 159. Ibid., pp. 28-29.

קריאה רציפה בעיתון היתה אמורה להעמיק, לבצר ואולי אף ליצור את תודעת הניכור שהיתה, מטבע תהליך ההגירה, המשך לתחושת הזרות שחש בדרך-כלל כל מהגר עם הגעתו לסביבה חדשה. ומה היתה ה'פוליטיקה' שלו? כפי שניסינו להראות, העיתון שקד להרחיק את המהגר היהודי מארגונים דמוקרטיים כלל-יהודיים ומתמיכה במפלגה הדמוקרטית, אשר באופן כזה או אחר ענתה לפחות על מקצת מצרכיו. בפרפרזה על דבריו של מילטון גורדון, 'על עיתונות המהגרים ב"שפתם הזרה' [...] לשמש גשר איתן בין הישן לחדש',¹⁶⁰ פארווערטס היה בבחינת גשר צר מאוד.

לשיא ביטויה של 'נשמתו' הרצויה של המהגר היהודי הגיע קאהאן ברומן המהגרים הראליסטי רחב-היריעה שכתב ב-1917.¹⁶¹ הגיבור לוינסקי, מבחינות מסוימות צלם דמותו של קאהאן, הציע לקוראי הביוגרפיה שלו מסר, ולפיו גם אם יצליחו כלכלית ואף יחוו כמוהו רגש עליונות על ה'גוי' בזכות הצלחתם, יוסיפו לראות עצמם בעיני זולתם 'יהודים, פאריה-חברתיים', כלומר ניצבים מהותית בשולי החברה.¹⁶²

את יצירתו הספרותית של קאהאן יש לראות כהמשך ישיר למפעלו הפובליציסטי, ואת שניהם כמבטאים קו פוליטי רגריסטי-שמרני. דוגמה מובהקת לפער שבין 'נשמתו' המשחררת של פארווערטס ובין הפוליטיקה השמרנית היא 'פרשיית הצנזורה': באוקטובר 1917 עמד העיתון בפני איום סגירה מטעם הממשל האמריקני. קאהאן, שבדרך-כלל היה ממלא את דפי העיתון בביקורת על השיטה הקפיטליסטית ועל חובתו של כל פועל להציל את עצמו בעצמו, פנה בחשאי ללואי מרשל. זה הפעיל את קשריו בווינגטון, ובהבטיחו לשמש צנזור פרטי לעיתון, הסיר את איום הסגירה. רק לאחר כארבעים שנה חשפה ההיסטוריונית לוסו דוידוביץ' את הפרשייה, שאותה הגדירה 'אפיוודה'.¹⁶³

אם היתה דוידוביץ' ממקמת את הפרשייה הזאת בהקשר של שיתוף-הפעולה ארוך השנים ורב המעשים בין חוגו של מרשל לפארווערטס – ומחקרה על הזדקקותה של העילית היהודית כבר ב-1902 לעיתון מהגרים הוא בבחינת נקודת מוצא אפשרית לדיון בשיתוף-הפעולה הזה!¹⁶⁴ – ייתכן שהיתה מגיעה אף היא למסקנה שזו לא היתה 'אפיוודה' אלא מימוש של קשר ציבורי-פוליטי רב-שנים ושיטתי. בין כך ובין כך, מבחינתו של קאהאן, הדברים אכן נתפסו כעניין מהותי ולא דווקא כאפיוודה, שהרי בימים שהתחוללה הפרשייה מאחורי הקלעים נקט עורך פארווערטס קו של עמימות בכל הנוגע לשינויים שעבר העיתון

Gordon, *Assimilation in American Life*, p. 244 .160

161. ראו: Cahan, *The Rise of David Levinsky*. פארווערטס הודיע על יציאת הספר לאור בפרסומת על עמוד שלם, שכללה תיאור הספר, ביקורות עליו, תמונה של קאהאן והמלצה על הספר כ'מתנה הטובה ביותר ללידריך', פארווערטס, 8.9.1917, עמ' 2.

Cahan, *The Rise of David Levinsky*, p. 502 .162

Lucy S. Dawidowicz, 'Louis Marshal and the *Jewish Daily Forward*: An Episode in Wartime Censorship, 1917-1918', *For Max Weinreich on his Seventieth Birthday*, London 1964, pp. 31-43

Dawidowicz (above note 84) .164

תחת עינו הסמויה של הצנזור הפרטי.¹⁶⁵ ועוד: כשני עשורים לאחר מכן טיפחו מעצבי מורשתו של פארווערטס זיכרון ולפיו בימי המלחמה 'קפיטליסטים צמאי דם [כך] רדפו את "פארווערטס" [...] אך כוחו הציבורי הרב הביאם למסקנה שלא כדאי להם להתעסק אתו'.¹⁶⁶

סיכום

אפשר לסכם ולומר שה'גשמה' שניסה קאהאן לעצב ביצירתו הספרותית בכלל ובאמצעות פארווערטס בפרט היתה למעשה 'הפוליטיקה' השמרנית שלו, שמסקנתה הטבעית היתה 'הקואליציה'. את זירת פעולתה המידית של 'הקואליציה' יש לראות בציבוריות היהודית החדשה. ככלל, מגמתה של 'הקואליציה' הסוציאליסטית-פלוטוקרטית היתה לבלום את תהליכי הדמוקרטיזציה, שהומרצו מהמשרים שאפיינו את 'השאלה היהודית' באירופה. מהלכי בלימת הדמוקרטיזציה נעשו תוך כדי מאבקים נמרצים נגד גורמים אחרים, בראשם הציונות, שהיו מעוניינים מסיבותיהם שלהם בקידום הדמוקרטיזציה של חיי היהודים באמריקה ובהרחבתה. נוסף על כך פעלה 'קואליציה' זו בשדה הפוליטיקה האמריקנית בניו-יורק, ופארווערטס טיפה תודעת אסקפיזם פוליטי אצל קוראיו: הדרך שהתייחס העיתון לפוליטיקה האמריקנית הביאה להשרשתה של תודעה מבטלת למפלגות האמריקניות הגדולות, לסוגיות שהן עסקו בהן, לעומדים בראשן ולמועמדיהן המקומיים. באחת, מכיוון שפארווערטס טיפה אצל קוראיו יחס מבטל לתהליך הפוליטי כולו, הוא שימש גורם שמרני, בניגוד גמור לדימויו העצמי. מזווית זו קל להבין מדוע הקפיד קאהאן 'להתכופף אל הילד', כלומר, להדגיש את הגברת התפוצה, ומדוע הקפיד להשאיר את הסוציאליזם כ'סנטימנט', במונחיו של האו, או כיסוד 'פואטי', במונחיו של גורדין בדיונו בצינונות.

נראה שהההליכה בנתיב המורשת של פארווערטס, כפי שעיצבה כבר ראשוניו, הביאה מאוחר יותר להתעלמותו של המחקר מקיומה של 'הקואליציה'. ממילא הנטייה הרווחת בספרות הזכרונות ובמחקר כאחד לדבר על המהגרים היהודים 'הרוסים', כגון הסוציאליסטים, ועל הוותיקים היהודים 'הגרמנים', כגון 'השיפים והמרשלים', כאילו 'תהום' מפרידה ביניהם,¹⁶⁷ לא סייעה, בלשון המעטה, להתפתחותה של גישה פרשנית 'ציבורית-פוליטית', החושפת

165. מאוקטובר 1917 ועד לסיום המלחמה הופיעה בעיתון תוספת לקונית מעל למאמרים ולידיעות שעסקו בענייני המלחמה ובה הודעה שעל-פי החוק כל המאמרים העוסקים במלחמה יתורגמו לאנגלית. לציבור הקוראים לא ניתן הסבר ממצה על עצם העניין.

166. ברוך צ'רני ולאדק (עורך), 'פארווערטס' אלמאנאך 1935, ניו-יורק 1935, עמ' 319.

167. ההבחנה העדתית בין 'רוסים' לגרמנים' היא מוסכמה היסטוריוגרפית והיסטוריוסופית נכונה אך שראוי לגשת אליה מזוויות נוספות, ולא רק 'עדתיות' או 'תרבותיות'. ראו: Dawidowicz (above note 84); Rischin, *The Promised City*, pp. 95-111; הרצברג, היהודים באמריקה: מפגש רבת-הפוכות בן 400 שנה, עמ' 134-152; *The Attitude of American Jews to East European*; 1951, pp. 221-280, *AJHS*, 40 (1951), 'Jewish Immigration, 1881-1893', מרשל סקלר, יהודי ארצות-הברית (תרגם יוסף עזויאל), תל-אביב 1972, עמ' 13-21; אברהם ברקאי, 'גלי הגירה יהודית מגרמניה, 1830-1910', בתוך גרטנר וסרנה (עורכים), יהודי ארצות-הברית, עמ' 65-82.

קשרים לא צפויים כביכול. מיותר כמעט לציין שאין גורם ציבורי שאיננו סובל מפער כזה או אחר בין דימויו העצמי, הבא לידי ביטוי ברטוריקה, ב'סנטימנט' או ב'פואטיקה' שהוא מטפח, ובין מעשיו בשדה הפוליטי. עם זאת, ההבדל בין גופים כאלה ואחרים, אם בכל זאת רוצים להניח שקיים הבדל כזה, הוא קודם כול באופיו של הקשר ובמרחק שיש בין אידאולוגיה למציאות, ושנית במידת מודעותם של מנהיגיו של כל גוף לפער שבין רטוריקה ואידאולוגיה לפוליטיקה, מודעות שנועדה לצמצמו ולא לעשותו קרדום לחפור בו.

באשר לתנאי הראשון, במקרה של פארווערטס אין ספק שהיה פער עצום בין אידאולוגיית ה'עולם' ישן עדי יסוד נחרבה' ובין המציאות הפוליטית בארצות-הברית. באשר לתנאי השני, יש להניח שאישים מתוחכמים כמו קאהאן היו מודעים לפער האמור, אלא שבמקום לחתור לצמצומו הם הפכוהו לכלי להתפארות עצמית. כך, הם תיארו את עיתונם כמחנך פרוגרסיבי אמיץ הנלחם כמעט לבדו נגד 'השיטה הקפיטליסטית' כולה, ואת קאהאן - האיש 'בעל העין והלב' - כסופר גדול, כמבטאה של 'אותנטיות' יהודית, כמעצבה של נשמת המהגר, כאשר למעשה הוא היה שותף לדרך הציבורית השמרנית, הלגיטימית כמובן, של שיף ומרשל, שותפות שבאה לידי מימוש קודם כול בכך שעיתונו העצמאי כביכול שימש למעשה שופר לדעותיהם.

מכאן עולה שכל מי שמתעניין בתמונת עולם מדויקת יותר של פארווערטס בתקופת החרפתה של 'השאלה היהודית' חייב לברר את הפער בין דימויו של עיתון המהגרים היהודי הנפוץ ביותר בזמנו ובין פעולתו הממשית. אם ימקם את הדברים בהקשרם, על כורחו יגיע למסקנה ש'הנשמה' שטיפח פארווערטס שימשה בסיס להרחקתו של הציבור היהודי מן המציאות הפוליטית. לכן לא בכדי ראה קאהאן, 'הראליסט הנצחי' בפי מהללי מורשתו, בציונות יריבה מושבעת. על כורחו יגיע גם למסקנה שלא כל גורם 'עממי' הוא בהכרח גם 'פרוגרסיבי'.